

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT

UDGIVET AF

HISTORISK FORENING FOR VÆRLØSE KOMMUNE
37. ÅRGANG 1985

ISSN 0108-6804

ÅRSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK FORENING FOR VÆRLØSE KOMMUNE
37. ÅRGANG 1985 ISSN 0108-6804

Bestyrelsesmedlemmer:

Formand, arkitekt Bent Damsgaard-Sørensen, Mosevej 3A, Værløse. Tlf. 02-48 02 12.
Næstformand, statsskovrider Einar Laumann Jørgensen, »Sylvstjernen«, Fægyden 1, Værløse. Tlf. 02-48 09 71.
Kasserer, fhv. maskinmester Jens K. Skov, Vesterbo 131, Værløse. Tlf. 02-48 02 88.
Urmager Lars Larsen, »Domus«, Kildebakken 11, Kr. Værløse. Tlf. 02-48 05 74.
Civilingeniør Niels Bødker Thomsen, Bjørnsholmvej 44, Værløse. Tlf. 02-48 18 08.
Kontorchef, cand. jur. Erik Frandsen, Rastestedet 23, Værløse. Tlf. 02-48 06 46.
Kommunalbestyrelsesmedlem Viggo Murmann Jensen, Ryetvej 105, Værløse. Tlf. 02-48 07 14.
Kommunalbestyrelsesmedlem Hans Sterler, Højsdal 14, H-by, Værløse. Tlf. 02-98 14 22.
Sektionschef Arne Jespersen, Birkevej 8, Værløse. Tlf. 02-48 45 78.

Suppleanter:

Tandlæge Per Lotz, Mosestedet 79, Værløse. Tlf. 02-48 29 41.
Fra Mary Simonsen, Højlundshusene 43, Værløse. Tlf. 02-48 02 28.

Revisorer:

Toldkontrollør Johan C. Christiansen, Birkedalshusene 22, Værløse. Tlf. 02-48 18 94.
Kontrolassistent Poul Skipper, Bymidten 120, 2. th. Værløse. Tlf. 02-48 19 42.

Revisorsuppleant:

Ass. Olaf Dann, Bondehavevej 10F, Bagsværd. Tlf. 02-98 07 43.

Værløse museum og Værløse lokalhistoriske arkiv

Mosegaarden, Skovgårds Allé 37, 3500 Værløse. Tlf. 02-48 00 70.
Museet har åbent hver søndag fra kl. 14-17, og altid efter nærmere aftale.
Arkivet har åbent efter nærmere aftale med arkivlederen.

Historisk Forening for Værløse Kommune

afholder generalforsamling omkring 1. marts.
Forårsvandretur: 2. lørdag i maj. Efterårstur: 2. lørdag i september.
Foreningens girokonto: 5 47 19 58.
Medlemsbidraget var i 1985 mindst 40 kr.

Indholdsfortegnelse

<i>Bent Damsgaard-Sørensen: I årets løb</i>	3
<i>Bent-Damsgaard-Sørensen: Ellens Lyst</i>	8
<i>Kirsten Juul Jensen: Karakterdukker fra 1910-1930</i>	9
<i>Pia Bennike: Behandlingsspor på patienter fra stenalderens »skadestuer«</i> . Årsag, behandling og forløb	11
<i>J. K. Skov: Kaj og hans avis</i>	19
<i>J. K. Skov: Ungdomsvandring i mit fødeland</i>	20
Museumsindvielse i Lille Værløse	23
<i>E. Laumann Jørgensen: Kvadrater og astro-anlæg</i>	25
<i>J. E. Sørensen og J. K. Skov: V-sten ved Flyvestation Værløse</i>	33
<i>Ebba Tramp Launsby: Fra Værløseegnen i gamle dage</i>	39
<i>Max Larsen: Oldtidens offerfund fra Værløse</i>	40
<i>Harald Graaskov: Jørgen Værløse. Forfatteren, der blev berømt og glemt</i>	42
<i>O. Spange: Det gamle kommunekontor i Bygaden</i>	50
Medlemsliste	56

I årets løb

Fremtiden er normalt ikke et hovedemne for en forening, der baserer sin virksomhed på lokalhistorien, og derfor skabes uden tvivl et alment indtryk af uforanderlighed, eller om man vil af stabilitet set i forhold til de hastige ændringer i det omgivende samfund.

Set ud fra en anden synsvinkel og ikke mindst en historisk, må det imidlertid erkendes, at intet er så statisk, at udviklingen kan holdes i snor, og i konsekvens heraf må der derfor tid efter anden tages stilling til den rolle, som foreningen – og der igennem museet og det lokalhistoriske arkiv – ønsker at spille fremover.

Nye ideer og initiativer bør have deres chance for at blive afprøvet og realiseret, for i dem ligger tit mulighederne for den fremgang, som enhver levende forening må stræbe efter, men dette betyder ikke nødvendigvis, at indarbejdede traditioner og metoder kastes over bord.

I bestyrelsen og blandt medarbejderne har debatten om fremtiden været i fuld gang i det forløbne år, og hensigten er at føre den videre til medlemmerne før og ved generalforsamlingen. Grundlaget vil blive et oplæg fra bestyrelsen, et oplæg som imidlertid ikke hører hjemme på dette sted, hvor det traditionen tro drejer sig mest om et tilbageblik.

Foreningen

På generalforsamlingen på Syvstjerneskolen den 15. februar gjorde beretningen først og fremmest status over aktiviteterne i 1984, og aftenen forløb i al stilfærdighed. Hans Jørgen Hansen udtrådte efter eget ønske af bestyrelsen og blev afløst af Arne Jespersen. Som ny suppleant valgtes Mary Simonsen, men ellers var det genvalg over hele linien.

Efter kaffebordet blev der vist en film om »Besættelsestidens hverdag« som en indgang til 40-året for Danmarks befrielse. Dette emne har iøvrigt været taget op af både museet og arkivet, hvorfor der henvises til de følgende afsnit.

Foreningens forskellige opgaver har primært været varetaget af forretningsudvalget og formidlingsudvalget men med god hjælp af Hans Galløe (1. halvår) og Finn Madsen (2. halvår). Det er dog fortsat et problem, at ansættelsesforholdet er etableret under loven om jobskabelse og derfor ikke er af mere permanent karakter.

Som årets hovedtema må nok nævnes ombygningen og færdiggørelsen af ejendommen »Ellens Lyst«, der bliver en slags filial til »Mosegaarden«. Af forskellige grunde lykkedes det ikke helt at få en afslutning på dette projekt i 1985. Værløse kommune har imidlertid afsluttet sin store andel af renoveringen efter de foreliggende aftaler, og frivillige medarbejdere har i årets løb udført en massiv, supplerende indsats, hovedsagelig i forbindelse med indretningen af huset. Til formålet har foreningen måttet afse et ret stort beløb, hvilket heldigvis har været muligt uden at beskære andre aktiviteter alt for meget.

Lokalhistorisk Arkiv er i gang med at flytte ud fra »Mosegaarden« og ind i »Ellens Lyst«, og i løbet af 1986 vil museet kunne rykke ind i de resterende lokaler, idet der indrettes et lille restaureringsværksted i stueetagen samt et tiltrængt fjernmagasin på 1. sal. Der er yderligere aktuelle planer om at anvende en del af grunden til nyttehave, og Liebhave til disse er allerede fundet blandt foreningens medarbejdere.

På Mosegaarden har der som vanligt været mange aktiviteter – spændende fra

E. Laumann Jørgensen som guide i forårsskoven.
Foto: Ole Jacobsen.

mødevirksomhed, foredrag og kurser til demonstration af gækkebrevsklipning, knipling, spinding og vævning, og interessen har vist sig så stor, at gentagelser planlægges i det nye år.

Størst succes har julestuerne 8. og 15. december dog tegnet sig for med ca. 500 gæster og en stor omsætning i salgsboderne. Omkring 25 frivillige medarbejdere har været involveret på forskellig vis i dette vellykkede arrangement.

Fra formidlingsudvalgets virkefelt kan nævnes foreningens og museets »Skole-service«, der har hjulpet omkring 40 skoleklasser og andre besøgende grupper til rette i årets løb. Endvidere har der været tilrettelæggelsen af den årlige forårsvan-

dretur, som denne gang gik til Frederiksdal Storskov og Bagsværd sø under ledelse af E. Laumann Jørgensen. Derimod glippede det med efterårsturen på grund af for ringe tilmelding, hvilket naturligvis har givet anledning til overvejelser om de fremtidige busudflugter i september måned. Et brud på traditionerne kan i givet fald blive resultatet.

Udvalget arbejder iøvrigt med et budget, hvor udgiftsposten til årsskriftet er helt dominerende, men man håber at finde udveje for yderligere information ad andre kanaler. Desuden drøftes mulighederne for bl. a. en øget kursus- og studiekredsvirksomhed på Mosegaarden. Som noget helt nyt har Finn Madsen under sin ansættelse gjort brug af Pædagogisk Centrals videoudstyr. De gennemførte optagelser fra det daglige liv på Mosegaarden har dokumenteret, at der ligger mange muligheder på dette område, som burde udnyttes.

Museet

Det kan være svært for ikke at sige umuligt at give et fuldgældigt indtryk af alle aktiviteter, som sorterer under museumsudvalget. Museet betænkes fortsat med mange forskellige genstande (jfr. gavelisten), som indgår i udstillinger eller magasiner, men som forinden skal igennem en proces med registrering og anden klarlægning, afhængigt af genstandenes art. I årets løb er ca. 800 genstande fotograferet til kartotekskort, og ca. 125 er blevet registreret og istandsat, men der er trods en ihærdig indsats fortsat et stort »efterslæb«.

Hele oldsagssamlingen indgår i en gennemgribende nyregistrering, og der er skrevet kort over samtlige numre samt udarbejdet en oversigt over de enkelte oldsagers placering i museet. Samtidigt arbejder arkæologigruppen med konkrete

planer om en nyopstilling af den store samling i museets stueetage.

På 1. sal har andre aktive medarbejdere været i gang med en nyindretning og omgruppering af legetøj, tekstiler, håndarbejder m.v., således at samlingerne kan blive mere seværdige og overskuelige. I det hele taget er der blevet udvist et stort initiativ omkring de emner, som samlingerne giver basis for.

Den mere permanente udstillingsvirksomhed i museumsbygningen har været suppleret med en stort anlagt og instruktiv fællesudstilling for museet og arkivet, der indgik som et led i den lokale højtidelig- og festligholdelse af 40 året for Danmarks befrielse. Udstillingen lagde i sommerperioden beslag på den nyrestaurerede øverstestue, som ellers anvendes til undervisning o. lign.

Sidst i november åbnede en særudstilling af smukke og sjældne benredskaber

Et hjørne af udstillingen om besættelsestiden.

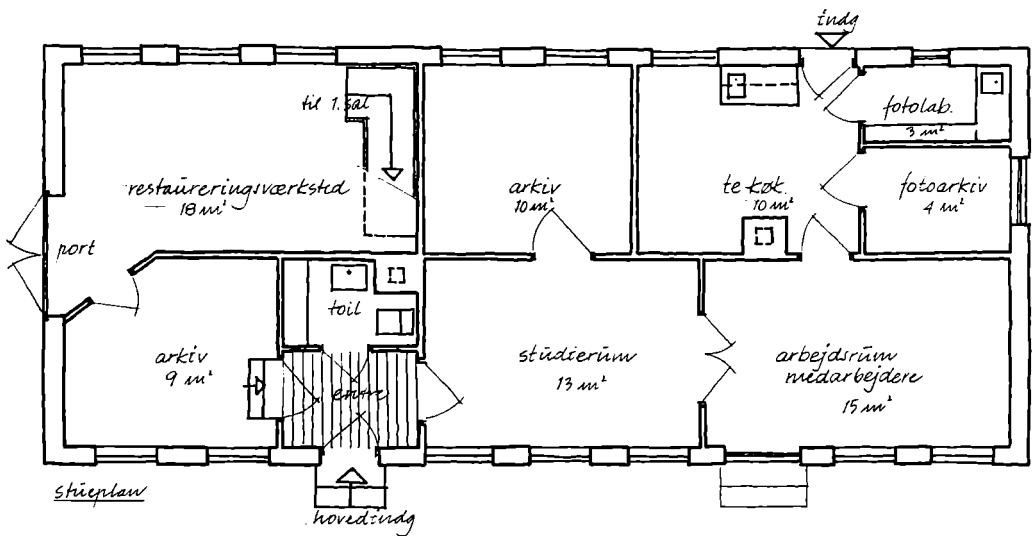
Foto: Inge Olsen.

fra Paradisgaardens mose, som i sin tid er blevet deponeret på Nationalmuseet. Dette udlån har kun kunnet lade sig gøre, fordi forholdene på Mosegaarden nu opfylder de strenge krav til sikkerhed, klima osv., som naturligvis må respekteres. I de lokale afdelinger af Bikuben og SDS har der som tidligere været skiftende montreudstillinger, hovedsagelig med genstande fra museet.

Arkæologigruppen har foretaget forskellige undersøgelser i marken, bl. a. på Højeloftvej, hvor Lions Club i Værløse har forestået restaureringen af 2 gamle huse. Resultatet af undersøgelserne var stort set negativt. Ved Kirke Værløse har man sonderet terrænet, hvor den længst forsvundne Borupgaard lå, samt området ved Bundså, idet der begge steder er gode fundmuligheder. Videre undersøgelser i forbindelse med Borupgaard (omtalt i årskrift 1976) må imidlertid vente, da jorden er under opdyrkning.

I Præsteskovene ved Farum sø er foretaget undersøgelser efter fund af en gravurne, formentlig fra jernalder, men der afventes en tilladelse til at gå videre med en egentlig udgravning. Efter pinse gennemførtes en anden udgravning under ledelse af Tola Andersen og under tilsyn af Søllerød Museum. På arealet for den nye sportsplads i Hareskovby, også kaldet Ravnekrogen, fandtes rester af en stenalderboplads.

I Harreskovene fortsætter undersøgelserne af rillestensanlæg m.m., hvor Nationalmuseet v/ Knud J. Krogh nu er blevet involveret. Bl. a. vil man prøve at få rede på, hvad en samling næsten matematisk placerede firkanter på ca. 35 × 35 cm indeholder, for her igennem at nærme sig en tolkning. Desuden undersøges og snittes et antal stolpehuller for at få kendskab til strukturen af det bygværk, der formodes at have omgivet den store rillesten på Pustebakken.

ELLENS LYST

Det lokalhistoriske arkiv

Mange gode kræfter er sat ind i forbindelse med arkivets overflytning til »Ellens Lyst«, og i løbet af 1986 regner man med at kunne betjene alle interesserede, som gerne vil benytte tilgængeligt arkivmateriale fra samlingerne. På Mosegaarden har dette været mere end vanskeligt, hvilket kan illustreres ved, at der i 1985 kun er noteret 14 gæster og 1 telefonisk henvendelse.

Arkivet modtager fortsat mange arkivalier, og herunder er der registreret omkring 350 fotografier. I den forbindelse kan det nævnes, at en frivillig medarbejder har gennemgået alle arkivets gruppebilleder og lavet register over alle identificerede personer. Samme medarbejder har lavet et register over personer, der er omtalt i Hareskov-Værløse avis fra omkring 1950 og til i dag. Endelig foreligger der også emneregister til billedsamlingen, således at der er mulighed for at finde et billede med et bestemt motiv som f.eks. høstredskaber eller klædedragter fra et bestemt årti.

I 1985 er der af arkivet taget omkring 200 fotografier fra forskellige steder i kommunen.

Arkivet medvirkede ved udstillingen om besættelsestiden, som det er nævnt tidligere, og dette samarbejde kan givetvis anvendes i mange andre sammenhænge fremover. Efterlysningen af skriftlige erindringer fra besættelsestiden gav ikke det store resultat, idet man kun modtog 1 erindring, men gennem 7 bånd-interviews lykkedes det at få et rimeligt godt supplement.

Medarbejdere fra arkivet har deltaget i forskellige møder samt arrangementer gennemført af Lokalhistoriske Arkiver i Stor-København (LASK), herunder besøg i Matrikeldirektoratet og på Regnecentralen, hvor det blev demonstreret, hvordan EDB kan anvendes i arkivsammenhæng. Desuden har man været på sommerudflugt til Roskilde - Sct. Hans Hospitals Museum, Sct. Jørgensbjerg, Vikingeskibshallen og Sct. Ibs Kirke. 1 medarbejder har været på kursus i håndbogsbenyttelse.

Efter ansøgning har man modtaget 14.000 kr. fra Bikubens Lyngby's Fond til indkøb af udstyr til et fotolaboratorium, som er blevet indrettet i »Ellens Lyst«. Iøvrigt er der indkøbt en del udstyr, som vil være med til at gøre det lokalhistoriske

At af de mange gruppebilleder fra arkivet: Pastor Huusoms konfirmandhold i Kirke Værløse præstegård 1917. Alle undtagen den siddende pige, nr. 4 fra venstre er identificeret.

arkiv til et godt arbejdssted for gruppen af frivillige medarbejdere, men også til et brugbart servicetilbud til kommunens borgere o. a.

Sammenfatning

Igennem en årrække er det gennem et godt samarbejde med kommunen lykkedes at opbygge nogle tiltalende og brugbare rammer omkring foreningen og museet, og det lokalhistoriske arkiv har nu også fået stærkt forbedrede forhold at arbejde under. De ydre forudsætninger er således til stede for mange af de aktiviteter, som foreningen står for, og målet er i sagens natur, at så mange som muligt kan få glæde af det miljø, der et langt stykke ad vejen er skabt ved en frivillig indsats. Med de øgede krav, der stilles ikke mindst

til museet, er foreningen nok ved at nå det punkt, hvor frivilligheden som eneste drivkraft vil sætte grænser for den videre udvikling. Dette gælder også for det arbejde, som foregår ude i marken med bl. a. de arkæologiske undersøgelser, som er i gang eller er under forberedelse.

Set som helhed må 1985 dog under alle omstændigheder betragtes som et godt år for Historisk Forening med initiativ og fremdrift. Derfor takkes først og fremmest alle aktive medarbejdere i foreningen, museet og arkivet, men også alle nye som gamle, trofaste medlemmer, som støtter foreningens virksomhed i bredeste forstand gennem kontingentet eller på anden måde.

Også fra mange andre sider har vi mødt stor interesse og hjælpsomhed, og det øger selvsagt lysten til at gå i gang med et nyt års opgaver.

»Ellens Lyst«

Af Bent Damsgaard-Sørensen

Huset »Ellens Lyst« har ikke på samme måde som »Gadekærshuset«, der nu er genopført ved Mosegaarden, relationer tilbage til det gamle landsbysamfund fra før udskiftningen i slutningen af 1700-tallet. Alligevel er det en fornuftig disposition, at husets fremtid er blevet sikret sammen med de sidste rester af ældre bebyggelse omkring Højeloftvej.

Efter en nænsom udvendig istandsættelse og en ret omfattende og tiltrængt indvendig reovering har kommunen og Historisk Forening i et konstruktivt samarbejde fået skabt en både attraktiv og brugbar ramme om det lokalhistoriske arkiv.

Stedets historie er endnu ikke undersøgt i detaljer, men ved hjælp af arkivets indsamlede materiale og de frivillige medarbejdere, Svend Nielsen og Inge Olsen, har det været muligt at stykke nogle oplysninger sammen, som bl. a. giver forklaringen på husets overleverede navn: »Ellens Lyst«.

Grunden, der i dag betegnes med matr. nr. 17b af Lille Værløse by, er en del af toften til en af landsbyens oprindelige gårde. Vi ved, at gården brændte sammen med størsteparten af landsbyen i 1794 og blev flyttet et lille stykke uden for byen.

Efter udflytningen blev den »høje toft« bevaret som et tilliggende til gården, der senere fik det lidt forvanskede navn »Højeloftgaard«.

Først så sent som o. 1846 frasolgtes grunden, og efter skiftende ejere erhvervede fhv. jordbruger Christen Sørensen »gårdspladsen . . . i sin tid solgt fra gården matr. nr. 9a«, som det nævnes i et af de skøder, arkivet er i besiddelse af.

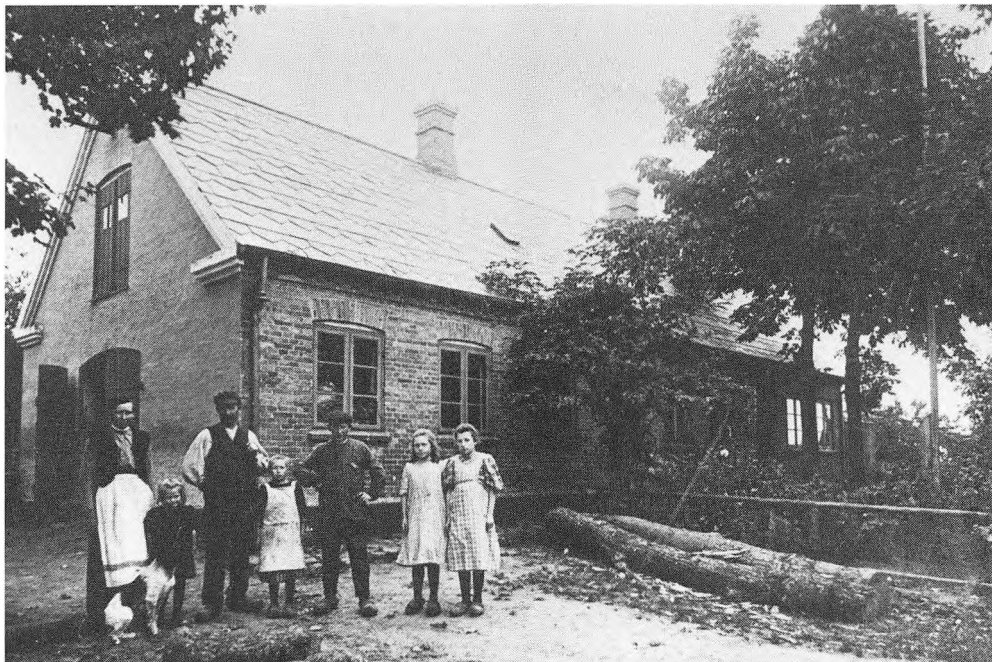
At Christen Sørensen byggede »Ellens Lyst« kan bl. a. konstateres af et større tinglyst lån i Husmandskreditforeningen, dateret i 1890. Sammen med Inger Andersdatter, født i Bringe, havde Christen Sørensen børnene Søren, Ane Johanne og ELLEN Marie, og det synes da rimeligt at sætte sidstnævnte i forbindelse med navnet »Ellens Lyst«. Om den egentlige baggrund ved vi dog intet.

Det er bemærkelsesværdigt at følge Christen Sørensens sociale opstigning gennem det lille samfund. I princippet kan det ske ved hjælp af folketællingslisterne, begyndende i 1834, hvor han noteres som fattighjælpsmodtager i Annexgaarden i Lille Værløse, til senere som ejer af et hus, der efter standarden i 1890 har ligget over gennemsnittet. Ind imellem var han i en periode husejer og daglejer i Braaderne, eller nærmere bestemt i »Grantofte«.

I flg. det nævnte skøde (tinglyst 1892) blev ejendommen solgt til Ellen Maries søn, karetmager Anders Peter Christian Hansen for 2800 kr., hvoraf halvdelen var kontant udbetaling. Karetmageren måtte som led i handelen respektere en lejekontrakt med sin svoger, daværende skomager Anders Christian Lund – senere postbud i Hareskovby.

Anders Peter Chr. Hansen ejede kun »Ellens Lyst« i en kort årrække, men det er dog nærliggende at tro, at det var ham, der indrettede værkstedet i husets vestende.

I folketællingslisten fra 1901 står tømrer og hjulmand Hans Johannesen som ejer, og også fra dette sidste ejerskifte findes skødet i arkivet. Salgsprisen var nu steget til 3950 kr.

»Ellens Lyst«, ca. 1908. Man ser fra venstre: Ane Kirstine Johannessen, f. 23.02.1872. Thora Johannesen, f. 15.05.1904. Hans Peter Johannesen, f. 27.04.1864. Hansigne Johannesen, f. 03.01.1901. Alfred Johannesen, f. 31.05.1895. En legekammerat. Marie Johannesen, f. 21.07.1897.

Hans Johannesen kom fra Oppe Sundby i 1900, medens hustruen Ane Petersen var fra Sigersted. Huset gik senere i arv til ægteparrets 4 børn, hvoraf 2 sønner førte faderens tømrerforretning videre.

I dag er det som nævnt i indledningen Værløse kommune, som ejer den gamle karet- og hjulmagerejendom i Værløse By-midte, og Historisk Forening har fået et godt supplement til Mosegaarden.

Karakterdukker fra 1910–1930

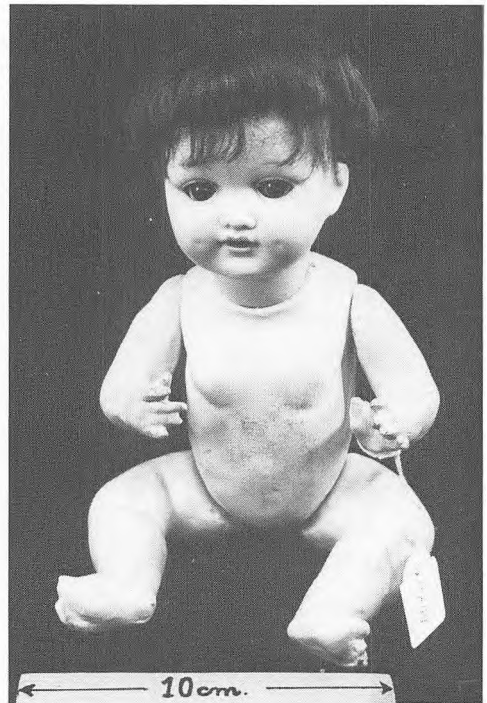
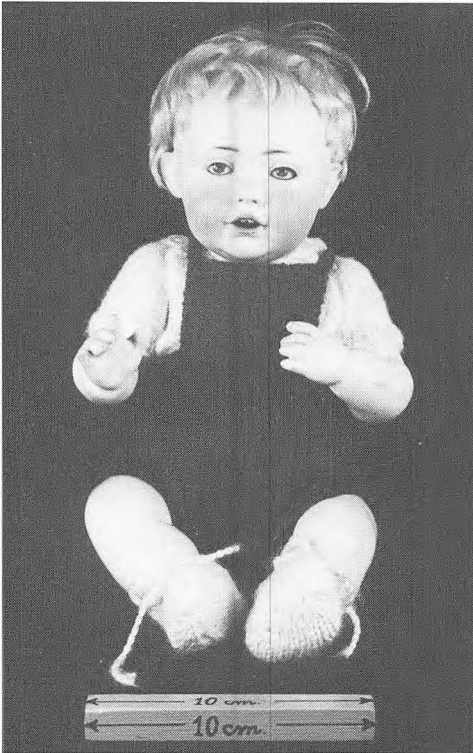
Af Kirsten Juul Jensen

Værløse Museums samling af legetøj er efterhånden vokset sig stor og præsenteres i en nyindrettet udstilling på 1. sal i museumsbygningen. Blandt de mange legesager findes naturligvis også dukker, hvoraf de såkaldte karakterdukker har deres egen historie.

De fleste dukker med porcelænshoveder er blevet fabrikeret i Tyskland på et

udtal af dukke- og legetøjsfabriker. På et tidspunkt omkring 1910 blev det populært at fremstille karakterdukker, og konkurrencen om at lave de bedste ansigter var stor.

»Karakterdukker« betyder, at ansigterne blev lavet med udtryk lige så livagtige som hos børn, med alle deres forskellige udtryk: en, der surmuler – en, der

græder – eller en, der er glad og har smilehuller – bare for at nævne et par eksempler.

Af og til lavede man konkurrencer, hvor dukken med det bedste udtryk blev vinder – og dermed meget populær. Disse dukker var naturligvis forbeholdt rige og »forkælede« piger. Det kunne vel ikke være særlig sjovt kun at have én dukke, der hele tiden var ked af det og græd, så for det meste var det en ekstra gave til pigens mange dukkebørn.

Men de fleste ejede kun én dukke, og hvis de var heldige, havde den porcelænshoved. Nogen havde kun en hjemmelavet kludedukke, men den kunne jo også være et kært øje.

Kvaliteten på karakterdukker var meget uens – og dermed også priserne. Kroppene, som var fremstillet af et materiale »composition« (papmaché/træmasse og visse dele helt i træ) var også forskellige – almindeligvis en 5-delt krop (arme, ben og en torso). Så var der mere avancerede kroppe med led, som bestod af 15–19 dele: overarm-kugle-underarm-hånd osv., så dukken kunne sidde og bøje alle led. Disse kroppe blev lavet buttede til babydukker og længere og smallere til pige/drenge-dukker.

Dukketøj og sko kunne også købes, men de fleste fremstillede det selv. En pige skulle jo alligevel kunne den slags håndværk, inden hun skulle stå på egne ben.

Behandlingsspor på patienter fra stenalderens »skadestuer«

Årsag, behandling og forløb

Af mag. scient. et lic. med. Pia Bennike

Det er efterhånden ikke ukendt, at trepanationsskikken kan føres mange tusinde år tilbage i tiden, og at den har været kendt og benyttet næsten over hele verden.

Vores kendskab til denne form for operative indgreb på kraniet, som en trepanation består i, stammer fra studier indenfor medicinens historie. De er blandt andet baseret på gamle skrifter, kunst, som illustrerer lægevidenskabens mange aspekter samt fra forskellige instrumentfund, som har været brugt ved disse kranieindgreb. Dertil har man indenfor den del af antropologien, som er baseret på studier af skeletfund fra arkæologiske udgravninger, samt fra etnografiske studier af fjerntliggende samfund kunnet bidrage med tilrige vidnesbyrd om, at kranieindgreb har fundet sted under meget primitive forhold.

Ordet trepanation stammer fra det græske ord trypanon, som betyder bor, men det vi i dag forstår ved en trepanation på fortidens kranier, omfatter alle former for operative indgreb på kraniet, også når der er benyttet et andet instrument end et bor. Man kan for eksempel også skære, ridse eller skrabe på kranieknoglen, indtil der kommer hul. Det, vi er interesseret i, når det gælder vore forfædre eller befolkningsgrupper, som lever under isolerede eller primitive forhold, er først og fremmest deres formåen med hensyn til behandling af hinanden.

Fra et medicinsk-historisk aspekt kan

trepanationsskikken føres tilbage til Hippokrates, det vil sige et par tusinde år. Gennem skriftlige kilder fra senere perioder kan man blandt andet følge, hvordan datidens samfund skiftevis betragtede trepanationen med begejstring og skiftevis som direkte livsfarlig. Begejstringen kunne ligefrem blive så stor, at man trepanerede profylaktisk, det vil sige som en forebyggende behandling, endnu inden der var den mindste grund dertil. Det var især i de krigshærgede tider, at metoden blev betragtet som livsfarlig, og det kan skyldes, at det ofte var dødeligt sårede soldater, man trepanerede, som enten døde under eller kort efter indgrebet på grund af deres kvæstelser (Djørup 1979).

Går man fra de medicinsk-historiske studier til de antropologiske undersøgelser af skeletfund fra arkæologiske udgravninger, viser det sig, at trepanationsskikken kan føres meget længere tilbage end til Hippokrates' tid. Der er nemlig fundet kranier med trepanationsspor, som kan tidsfæstes helt tilbage til stenalderen. Det betyder blandt andet, at denne behandlingsform blot i Danmark kan føres mere end 5.000 år tilbage.

Udfra vore forfædres knogler alene, er det naturligvis vanskeligt at få svar på en række spørgsmål, som man uværgeligt må stille. Hvad førte til indgrebet, hvordan foregik det, hvem udførte det, og hvordan blev forløbet? Selv om nogle af de gamle kranier har spor, som kan være

med til at give os enkelte af svarene, er det også vigtigt, at trepanationsskikken er studeret af etnografer i samfund, som er sammenlignelige med de forhistoriske.

I forbindelse med et omfattende forskningsprojekt vedrørende vore forfædres sygdomme og læsioner er samtlige forhistoriske skeletfund fra Danmark blevet undersøgt og registreret. I den forbindelse blev de forskellige museer besøgt, så alle skeletter kunne indgå i undersøgelsen. Under besøget på Værløse Museum vakte det spændende kranium fra Vibygårds mose ved Roskilde interesse på grund af en usædvanlig stor læsion i baghovedet.

Ligesom så mange andre fund stammede kraniet med tilhørende knogler fra tørvegravning, som fandt sted på grund af mangel på brændsel under 2. verdenskrig (Årsskrift 1978). De fleste af disse skeletfund er meget velbevarede, men desværre er der tale om isolerede fund, som ikke kan tidsfæstes. Det kunne kraniet fra Vibygårds mose heller ikke, det kunne både være flere tusinde år gammelt, og det kunne være resterne af en person fra forrige århundrede. Den forskningsmæssige værdi af skeletfund uden nogen form for datering er ringe, og museet tillod derfor, at skelettet blev dateret på Nationalmuseets 8. afdeling, som rummer kulstof-14 laboratoriet. Foruden kraniet var der også flere lemmeknogler samt en del af bækkenet, og der blev »ofret« et lårben til dette formål. Endnu inden dateringen forelå, blev kraniet kort omtalt i en af de tidligere årbøger (Bennike 1981), og i det følgende nummer blev skelettets datering bragt. Det kunne nu med et par hundredes års unøjagtighed tidsfæstes til den tidligste del af bondestenalderen. Det var omkring 5.500 år gammelt! (Tauber 1982).

I forbindelse med undersøgelsen vedrørende vore forfædres sygdomme og læsioner i de forhistoriske perioder blev også

kranier med spor efter behandling undersøgt, og de kunne for første gang studeres samlet. Kraniet fra Vibygårds mose indgik i denne gruppe af kranier. Der blev ialt fundet 18 kranier med spor efter behandling, og undersøgelsen har resulteret i en ny indsigt i trepanationsskikken i oldtidens Danmark (Bennike 1985). Baggrunden for at kraniet fra Vibygårds mose skal omtales endnu en gang, er at det nu kan sættes i relation til en tidsperiode og til andre kraniefund med behandlingsspor.

De 18 kranier er selvfølgelig ikke så mange, og de udgør kun 3% af de mange velbevarede kranier fra forhistorisk tid, som kunne undersøges for læsions- og trepanationsspor. Ligesom kraniet fra Vibygårds mose stammer 12 af de andre kranier også fra stenalderen, men heraf er kun 4 fra den tidligste del af bondestenalderen. Af disse er kraniet fra Vibygårds mose det ældste. Også fra udenlandske studier har det vist sig, at trepanationsskikken var særlig udbredt i stenalderen (Ullrich og Weickmann 1965).

Kraniet fra Vibygårds mose skiller sig ud fra gennemsnittet af de øvrige kranier på flere måder. Ikke alene har vi det ældste fund fra Danmark med behandlingsspor, men kraniets åbning er tilmed den største.

De delvis ophelede kanter viser, fig. 1+2, at den ca. 40 årige stenaldermand måske i mange år har levet med et stort hul i kraniet. Endelig er hullets placering også temmelig usædvanlig, bagtil på kraniet. Størstedelen af trepanationsåbningerne findes nemlig fortil og meget hyppigt på kraniets venstre side, men denne placerings betydning skal vi vende tilbage til. Som anført er der helingsspor i kanterne af den store åbning, men det er ikke usædvanligt i forbindelse med trepanationsåbninger. Kun på 4 af de 18 kranier manglede spor efter en knoglereaktion i

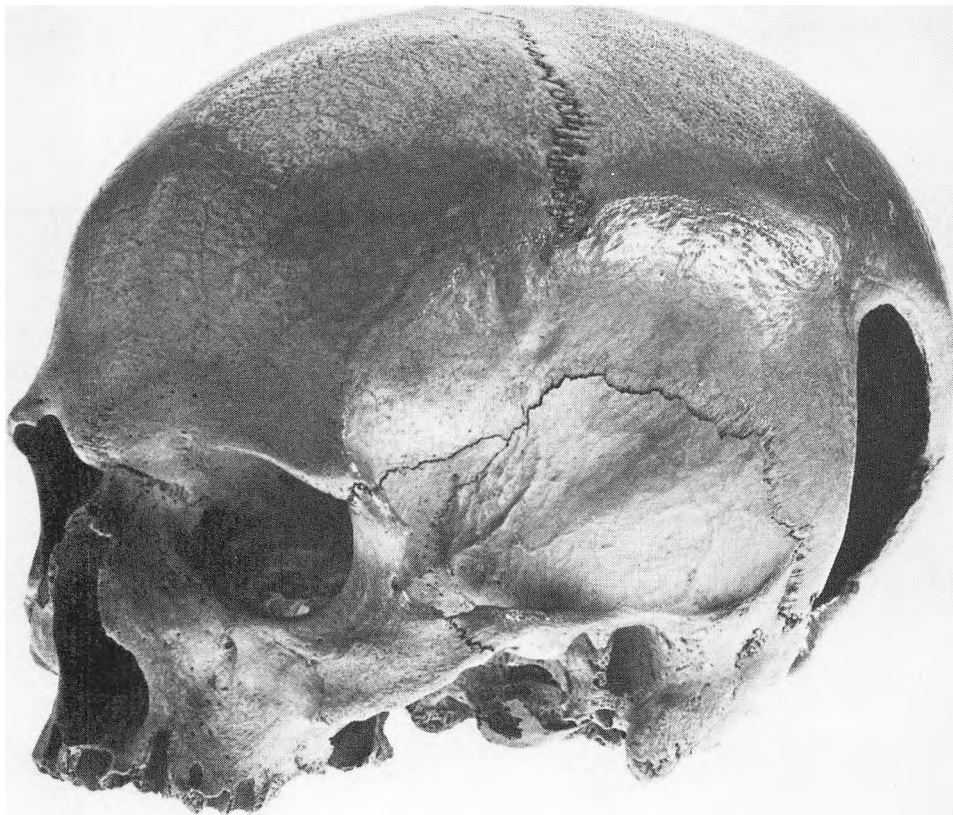

Fig. 1. Mandskranium fra Vibygårds mose som nu kan tidsfæstes til den tidligste del af bondestenalderen. Det er dermed det ældste fund med behandlingsspor fra Danmark.

kanterne, og de 4 må være døde under eller kort tid efter indgrebet. En overlevelsesprocent baseret på disse kranier bliver 80!

Det ville selvfølgelig være interessant at vide, hvor længe manden fra Vibygårds mose har levet med det store hul i kraniet, men det er ikke muligt at afgøre, fordi et så stort hul sjældent dækkes helt af nyt knoglevæv. Nedadtil ved kraniets store åbning, hvor kranieknoglen er ganske tynd, kan man imidlertid se, hvordan lillehjernen tyngde har fået knoglevæggen til at krænge lidt udad. Det må være sket som følge af et tryk gennem lang tid.

Fra etnografiske studier ved vi, at overlevelsesprocenten efter en trepanation

også i såkaldte primitive kulturer ofte er ganske høj. Det fremgår tilmed, at de fleste foretages som behandling efter en læsion. Kun i enkelte tilfælde sker det af rituelle grunde for eksempel for at få en ond ånd ud (Margetts 1967).

Måske kan trepanationernes placering på de danske kranier fra de forhistoriske perioder give os et fingerpeg om, hvad årsagen til indgrebet har været. Som det tidligere blev nævnt, fandtes langt de fleste trepanationsåbninger fortil og på kraniets venstre side, fig. 3-7, og et lignende mønster kendes fra andre europæiske skelet-samlinger.

På mange hundrede middelalderskeletter fra Visby på Gotland (Thordeman

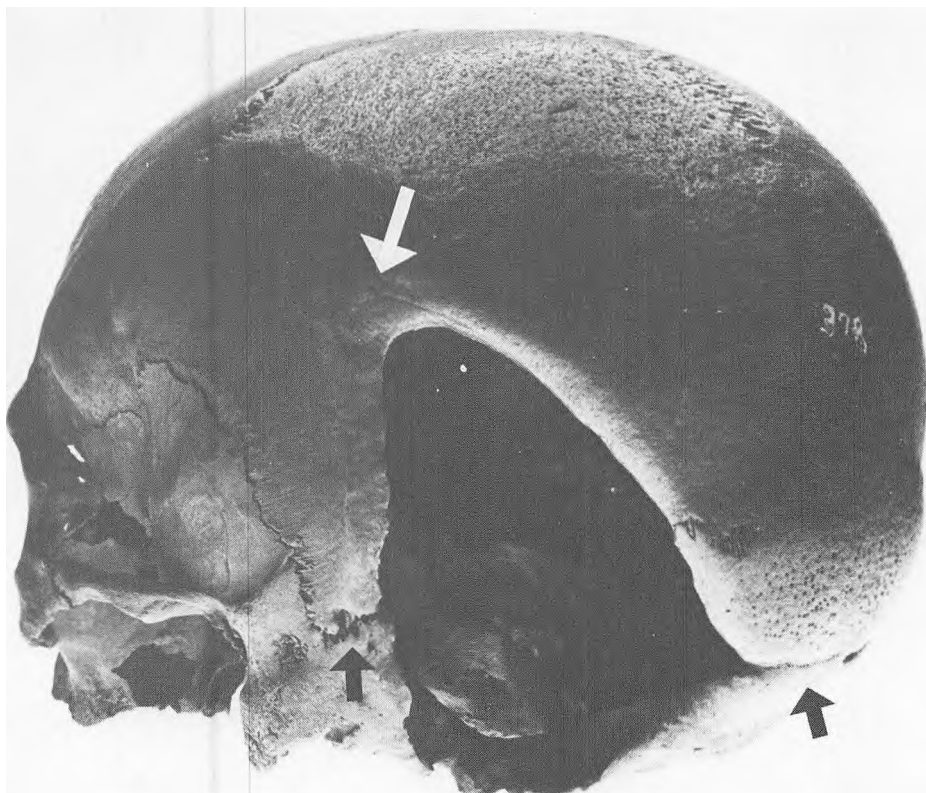

Fig. 2. Bagtil på kraniet fra Vibygårds mose ses en stor trekantet læsion (11,7×10,0×8 cm) med ophelede kanter, som viser, at den ca. 40 årige stenaldermand både overlevede en læsion i form af et kraftigt slag og den efterfølgende behandling, som foregik for 5.500 år siden. Den lyse pil markerer et behandlingsspor i form af en delvist ophelet ridse, de mørke markerer dels en ophelet brudlinie tværs over nakkebenet og dels en let adskildt kraniesøm ved venstre øreknude, processus mastoideus.

1946) og fra Æbelholt Kloster på Sjælland (Møller-Christensen 1958) er det konstateret, at læsioner hyppigst findes fortil og på kraniets venstre side. Der er i disse tilfælde ikke tale om trepanationsspor, men spor efter læsioner af forskellig art. Begge forfattere mener, at den hyppige placering i venstre side overvejende må skyldes slag fra en højrehåndet modstander under en kamp, som er foregået ansigt til ansigt.

De mange skeletter fra Visby i Sverige stammer næsten alle fra mænd, hvilket ikke er særlig ejendommeligt, eftersom der er tale om soldater, der døde under slaget ved Visby 1361. Skeletmaterialet

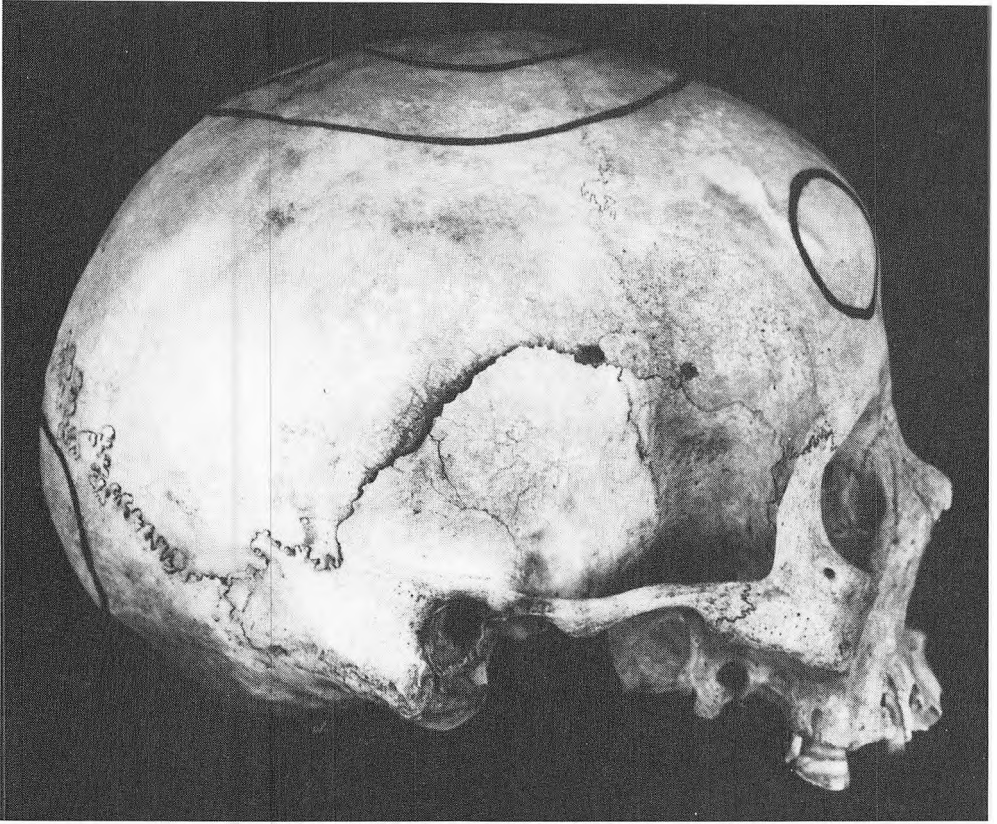
fra Æbelholt kloster viser imidlertid en nogenlunde ligelig fordeling mellem mænd og kvinder, men ud af 36 kranier med læsionsspor var der kun 2 kvindelige. Det bekræfter muligvis teorien om, at de fleste læsioner er sket under kamp; mand til mand.

Da de fleste trepanationsåbninger er placeret nogenlunde samme sted som læsionerne, og da kun 1 af de 18 kranier med trepanationsspor er kvindeligt, er der også rimelig grund til at antage, at man i oldtiden først og fremmest trepanerede for at reparere en allerede opstået læsion.

Kraniet fra Vibygårds mose adskiller

Fig. 3-7. Placering af trepanationer på forhistoriske kranier fra Danmark som viser, at den overvejende del findes fortil og på kraniets venstre side. Nogenlunde samme mønster ses, når det gælder spor efter ubehandlede læsioner, og trepanationernes placering tyder derfor på, at man først og fremmest trepanerede for at behandle en allerede opstået læsion fremkommet ved slag fra en højrehåndet modstander under kamp ansigt til ansigt. Foto: K. Stub.

sig fra størstedelen af de øvrige danske kranier med behandlingsspor, fordi åbningen ikke sidder fortil i venstre side, men derimod bagtil. Det betyder, at vi ikke med samme begrundelse, som den der lige er anført, umiddelbart kan antage at behandlingen af manden også er sket efter en forudgående læsion. Andre spor på kraniet viser imidlertid, at der nok alligevel også i dette tilfælde har været tale om en behandling efter et traume.

For det første er det næsten utænkeligt, at man selv i stenalderen skulle have fundet på at åbne et kranium på dette sted, hvis det havde været intakt, og der ikke var nogen direkte grund. Netop bagtil løber et stort blodkar, sinus transversus, lige under kranieknoglen. Man må formode, at vore forfædre har haft et rimeligt godt kendskab til anatomen blandt

andet gennem deres talrige slagtninger af dyr, og at de herigennem har set, hvor de livsvigtige blodkar og organer var placeret. For det andet ville man næppe, uden der var en meget væsentlig grund foretage en åbning af denne størrelse og med denne form.

Der er i den forbindelse blevet opstillet en række teorier om, hvordan en så stor åbning kan være opstået. Åbningens kanter og form giver umiddelbart en fornemmelse af, at kraniet kan være blevet ramt af et tangentielt slag bagfra for eksempel med en økse. Derved kunne der være løsnet en »skive« af kraniet, men i så fald skulle åbningen opadtil være buetformet og den ender nærmest i en spids vinkel. Denne spidse vinkel kunne måske tænkes opstået ved to slag, et fra hver side, men de skulle så mødes nøjagtig i samme

punkt, eftersom der ikke kan ses nogen tegn på en fortsættelse af disse slag længere op på kranieknoglen. Dette forløb må nærmest betegnes som umuligt. Det kan desuden tilføjes, at det livsvigtige blodkar, sinus transversus, som ligger lige under den kraniedel, der nu mangler og går tværs over åbningen, ikke ville kunne undgå at blive læderet ved de anførte øksehug, og det ville have medført den øjeblikkelige død.

Åbningen må derfor være opstået på en anden måde, og det er der faktisk også flere spor, som tyder på. Tværs over nakkebenet, os occipitale, ses en delvis ophelet revne, fig. 2, som strækker sig fra åbningen og næsten helt over til nakkesømmen, sutura lambdoidea, på den modsatte side. Fra åbningens venstre kant er den lille kraniesøm ved øreknuden let adskilt. Ved kraftige slag på kraniet opstår der ofte revner eller kraniesømmene adskilles lidt, men har slaget været mere kraftigt, kan et større stykke af kranieknoglen, end det der blev ramt, samtidig trykkes ind, fig. 8.

Det er meget sandsynligt, at manden fra stenalderen har været udsat for et meget kraftigt slag for 5.500 år siden. Derved er et stort kraniestykke trykket ind svarende til det, der mangler, og samtidig er kraniet revnet og sømmene gået lidt fra. Åbningens kanter er imidlertid mere lige og afglattede, end man kunne forvente, de ville være, når der er tale om brudflader. Selv om sådanne brudflader kommer til at se mere jævne ud, når der sker en ophealing, er det alligevel sandsynligt, at de har dette afglattede udseende, fordi de er blevet slebet eller skåret lige. Øverst ved den spidse vinkel på issebenet kan man med det blotte øje se en delvis ophelet ridse, som næsten kun kan være opstået med menneskehånd. Under stor forstørrelse i et scanning elektron mikroskop (SEM) findes der i området omkring denne ridse

en mængde ridser, som stammer fra fejende bevægelser, der går skråt ned mod den ophelede kant, fig. 9, men ridserne kan dog ikke med sikkerhed tolkes som spor efter behandling. Det er dog klart, at manden ikke kan have levet med de skarpe kraniefragmenter, som kunne lædere hjernen, og nogen må have åbnet såret for at fjerne eventuelle blodansamlinger og kraniestumper samtidig med, at man måske har skrabet kanterne af. Der kan derfor ikke være tvivl om, at manden foruden at have fået et meget kraftigt slag også har været genstand for en mere omsorgsfuld behandling, som har sikret hans overlevelse.

Kraniet fra Vibygårds mose har ligget temmelig ubemærket hen i henved 40 år på grund af en manglende datering. Som nævnt findes der endnu mange hundrede udaterede skeletfund fra vore danske moser, mens andre ligesom skelettet fra Vibygårds mose indenfor de seneste år er blevet tidsfæstet gennem en kulstof-14 analyse. Det gælder for eksempel det ældste skeletfund fra Danmark, en kvinde fra Koelbjerg på Fyn, som nu er 10.000 år gammel (Bennike 1986), det gælder andre fund med spor efter voldshandlinger måske i forbindelse med ofring, som nu kan føres helt tilbage til stenalderen (Bennike og Ebbesen 1985), og det gælder flere kranier med trepanationsspor. Blandt disse må kraniet fra Vibygårds mose dog betragtes som et af de mest interessante fund, som fortjener efterkommernes opmærksomhed.

Referencer

- Bennike P. Fortidens kranieoperationer. *Arsskrift* 1981: 13-15.
- Bennike P. *Palaeopathology of Danish Skeletons. A Comparative study of Demography, Disease and Injury.* København, Akademisk Forlag, 1985.

- Bennike P. Kvinden fra Koelbjerg på Fyn. En antropologisk vurdering af det ældste menneskefund fra Danmark. Fynske Minder, 1986 (i trykken).
- Bennike P., Ebbesen K. Stenstrupmanden. Fra Holbæk Amt, 1985: 28-39.
- Djørup F. Kranie-trepanationernes udvikling - med særligt henblik på danske forhold i det 18. århundrede. Bibliotek for læger, 1979; 171(3): 173-215.
- Margetts E. L. Trepanation of the skull by the medicine-man of primitive cultures, with particular reference to present-day native East African practice. In: Brothwell D.R., Sandison A. T. (eds.) Diseases in Antiquity. Springfield, C. C. Thomas, 1967: 637-701.
- Morits A. R. The Pathology of Trauma. 1954.
- Møller-Christensen V. Bogen om Æbelholt Kloster. København, Dansk Videnskabs Forlag, 1958.
- Nielsen K. Oldsagssamlingen på Mosegaarden. Årsskrift 1978: 7-11.
- Tauber H. Rapport vedrørende kulstof-14 analyse (K-3751), 1982.
- Thordeman B. Invasionen på Gotland 1361. København, Reitzels Forlag, 1946.
- Ullrich H., Weickmann F. Prähistorische Trepanation und ihre Abgrenzung gegen andere Schädeldefekte. Neue Untersuchungen am mitteldeutschen Fundmaterial. Anthropol. Anz., 1965; 29: 261-272.

Nr. 1

7. SEPTEMBER 1945

1. Aargang

TRODS PAPIRRATIONERING og Dyrtid paabegynder vi herved Udsendelsen af „HARESKOV-VÆRLØSE AVIS“. Bladet der hver Uge udsendes til alle Beboere i Værløse Kommune vil foreløbig komme i den her angivne Størrelse. Vi har flere Aar manglet et lokalt Blad, der bragte Stof fra alle Dele af Kommunen. Det er vort Haab at Bladet vil blive vel modtaget overalt og at det maa fremme Samhørigheden mellem Beboerne. Bladets Spalter staar aabne for alle der vil benytte sig af dem, men vi betoner at Bladet er strengt upolitisk.

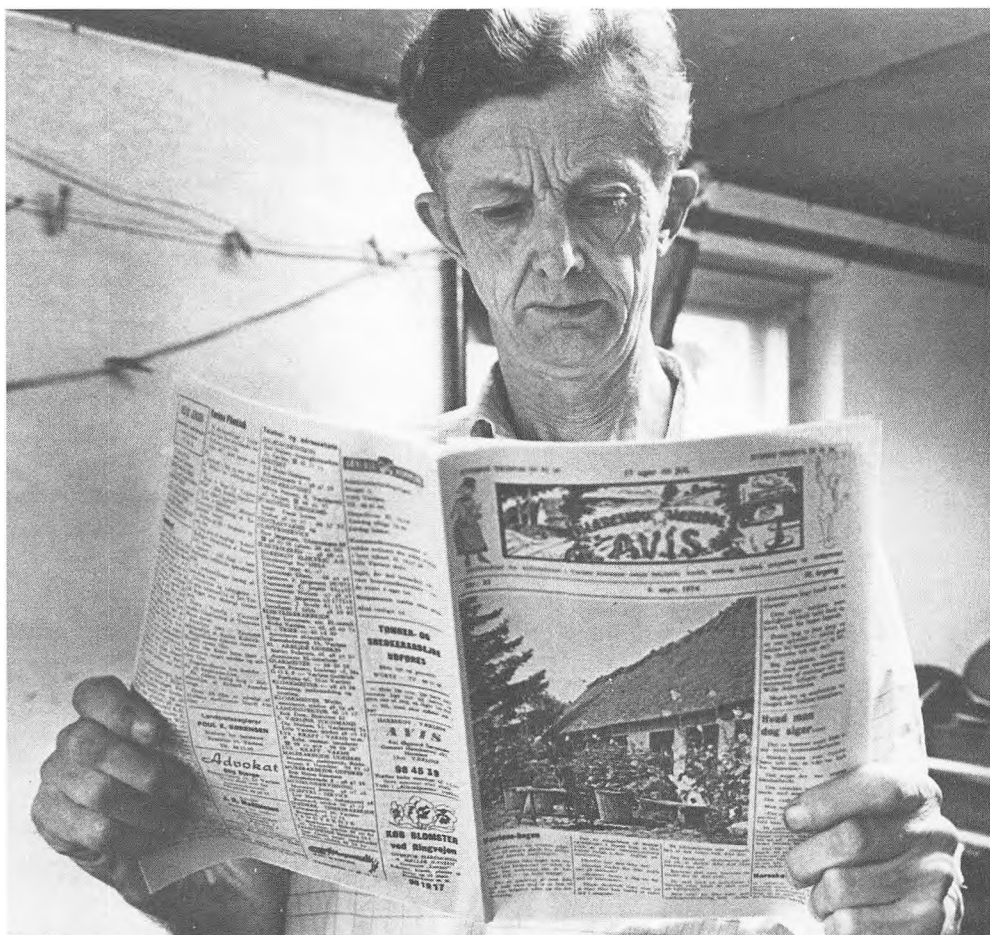
Annoncer og Stof, der ønskes optaget i Bladet sendes til Redaktøren Kaj Øgaard Sørensen, Søvej 6, Hareskov.

Saaframt noget ønskes optaget førstkommande Fredag maa det være Redaktøren i Hænde senest Onsdag Morgen.

Kaj Øgaard Sørensen.

Kaj og hans avis

Af J. K. Skov

I år kunne Kaj Øgaard Sørensen holde 40-års jubilæum som redaktør og udgiver af hans kære blad Hareskov-Værløse Avis.

Vi bringer hermed et billede af Kaj, der ivrigt og kritisk studerer sin avis, samt bladets »hoved«, der viser motiver fra forskellige dele af kommunen, tegnet af kunstneren Curt Steinfath. Tillige hans introduktion i dette første avisnummer til kommende læsere.

Når bladet har kunnet bestå gennem disse 40 år, skyldes det Kajs umådelige

flid, og Historisk Forening for Værløse Kommune hilser da også med glæde, at han fortsætter.

Han skriver jo kommunens historie; ikke alene med artikler og referater, men også annoncer, og hele sider forsynes med tegninger af byggeri eller vejanlæg, så man kan følge med i det pulserende liv.

Vor forening siger tak for den forløbne tid og håber, at Du stadig må have lyst og energi til »at være på mærkerne«.

Ungdomsvandringer i mit fødeland

Vandring til Udlejre og Værebros

Denne vandring blev foretaget i højsommeren 1810. Vejen gik over Jonstrup og Kirke Værløse, og han aflagde besøg begge steder.

Det var een af de skønne, rolige Sommeraftener efter en hed Dag, der lokkede mig uden for Hovedstadens Mure. Himlen var ei ganske skyfri; men klar og reen var den høie Æter, og Solen forgyldte de enkelte, hvide Skybierge, der reiste sig i den vestlige Horisont. Træer og Enge havde endnu den friske, grønne Farve efter en nylig Regn; i de tætte Kornagre langs med Veien bølgede milde Aftenvinde; og alt bar den modnende Sommers Præg.

Uden noget bestemt Maal, – uden at have afgjort med mig selv, hvor langt jeg vilde gaae, blev jeg ved med at vandre frem, indtil jeg fandt mig selv saa langt fra Byen, at jeg i det mindste i enkelte Gienstande kiendte Naturens frie Land og fornåm dens Nærhed.

Ved en Korsvej standsede jeg og begyndte, hvilende paa en Steen, at overveje, om denne skulde blive min Vandrings Maal, eller jeg skulde fierne mig længer fra Byen, der endnu laa kiendelig for mig.

Et overskuende Blik over den landlige Egn, som den dalende Sol skienkede det blide, venlige Aftenlys, var næsten nok for at bestemme mig. I det Hovedstaden, hyllet i tykke Taager, viiste sig for mig i hele sin trykkende Snæverhed, og lige overfor den klare Synskreds og de luende Purpurskyer, blev mit Bryst trangt, og det forekom mig, som jeg nu først følte mig træt og mat, da jeg tænkte paa at vende tilbage.

Levende følte jeg den sørgelige Mod-

sætning imellem det konstlede, afmaalte Liv med Culturens glimrende Anstrøg, og den frie, tvangløse Tilværelse, i hvilken Livet under simplere, men ogsaa renere Former udrinder af Naturens Væld.

– Solen var svunden bag Skyerne; Naturen var rolig og taus.

– Svaret udeblev. – En Stund sad jeg hensunken endnu i Drømmerier, til jeg blev vækket ved Hestetrav. En ung Dame svævede hen ad Veien paa sin lette Ganger, der syntes dobbelt let ved den skønne Byrde. Hun var ilet forud for sin ledsager, og ventede paa ham ved Korsveien.

Uden lang Betænkning fandt jeg, at den Vei, hun valgte, maatte være den bedste. Den førte mig – rigtig – til Brøndshøj; men her blev jeg ikke meget klogere end før; og vilde jeg ikke nøies med at see paa en Kirke, hvis Syn vakte mit Sind af uvirksomme Drømme og ledede min Tanke til Danmarks Fortid og den store Helt (Biskop Absalon siges at have grundlagt Brønshøj kirke), hvis Minde, frem for alle, er mig helligt – maatte jeg flytte min Stav videre frem.

Skumringen faldt paa; men jeg tabte ikke stort ved Udsigterne over de evindelige, nøgne Sletter lige til Ballerup.

Silde ud paa Aftenen kom jeg til Jonstrup, der ligger halvtredie Miil fra Kiøbenhavn, i en Dal ved Enden af de betydelige Skove der strækker sig mod Nord og Øst til Furesø og Frederiksdal.

Et skjønt Chor af mandige Stemmer lød mig i Møde, som jeg traadte ind i Gaarden; og det overraskende i denne høitidelige Sang, der tonede stærkt og høit i Natens dybe Taushed, virkede sælsomt paa min Sjæl, der alt var stemt i en romantisk Tone. Jeg standsede og lyttede i fiern Afstand. Sangen blandede sig for mit Øre med hemmelige, underfulde. Lyde, ud-

rundne af Jordens Dyb og af de mørke Skoves inderste Hvælvinger; det Hele blev mig en andagtsfuld Hymne.

Jeg traadte ind i det ukiendte Huus, hvor alt var øde og taust; efter et kort Ophold kom jeg lidt hovedkuls ind i et talrigt og muntert Samkvem, hvor den fremmede Vandrers modtoges med Velvilje, og dog ikke saa fluks efter den pludselige Overgang fra Ensomhed og Mørke kunde finde sig hjemme.

Om *Jonstrup* vil jeg ikke fortælle Dig bekiendte Ting; men kun sige Dig, at jeg fandt Stedet tækkeligt, Egnen ret behagelig, og Indretningerne, saavidt jeg lærte at kiende dem, i en smuk Orden.

Det hele syntes mig at bære Præg af rolig Virksomhed, og jeg blev halvt indtaget af Tanken om at leve med jævn Tilfredshed og stille Ønsker i en lignende Kreds.

Foruden Skolelærer-Seminariet har *Jonstrup*, efter Stedets Leilighed, en anden Mærkværdighed: Et Klædevæveri, der lod til at være i rask Gang og drives for største Delen ved Maskinværk.

Det er altid interessant at see Mennesket beherske Materiens Liv, den skiulte Kraft, der overalt stræber efter Frihed, og villigen paa mangehaande maader lader sig lede til højere Øiemed.

Er end den mekaniske Konst uden Frihed og uden skabende Kraft, saa er den dog ikke ganske betydningsløs; thi den giver det døde Redskab Liv, og Letheden, hvormed Mennesket virker gennem den, udgjør en synderlig Contrast til den uhyre Kiempekraft, som vi finde anvendt ved nogle Værker af Menneskehaand.

Her er det eet eneste Vandhiul, som driver alle disse konstige Redskaber til at karte og spinde Uld, hvor smaae Børn nu hielpe til at udrette det, hvortil ellers udfordres flere Voksnes Hænder.

Chr. Molbech skriver i »Ungdomsvandringer i mit Fødeland« om hans ophold i Kirke Værløse i 1810:

Den 20de August var jeg i Kirke-Værløse, en Landsby tre Mile fra Kiøbenhavn, som ved et tidligere Besøg var bleven mig kiær. Den hører ikke til de Steder i Hovedstadens Omegn, som Moden har bragt i Ry, og hvor den kiøbenhavnske Verden i prægtige Lystgaarde udrydder Naturen, for at forskiønne den, og dræber Landlivet, for at prunke med dets tomme Skygge. Den er en slet og ret Landsby; (thi enkelte, mere pyntelig Gaarde, som nogle Familier uden for Bondestanden beboe, betage den ikke sit landlige Udseende) og som saadan lider jeg den ret godt. Jeg vil ikke dølgge, at jeg har funden, hvad man just ikke allevegne finder, gode, venlige, naturlige Mennesker, som hos mig forskiønne en sibirisk, langt mere en siæl-landsk Landsby. - -

Jeg ønsker, ingen vil undre over, at jeg i min Reisefortælling gaaer ud fra en Landsby; thi jeg anseer det selv for ikke ganske uden Betydning, og mine Læsere kunne gjøre det samme, i Fald de mene, det Hele kan fortiene, at man agter paa Begyndelsen. Ringe er denne, og lover ikke meget, og mere vilde jeg ikke den skulde love - godt om dette kunde holdes! - Fra en Landsby gaaer jeg ud, hellere end fra en Hovedstad.

Dette kan give enhver, som disse Blade falde i Hænderne, et gavnligt Vink om, hvor jeg er bedst hiemme og friest bevæger mig. Naar man nu bag efter fortryder, at have ladet sig narre ud af de prægtige Stadssale i tarvelige Bondehytter, og af Byens velsignede, konstige Slaveri i den frie Natur, saa kan man ikke længe nok kalde mig en Pedant; jeg siger dog: »dixi, et liberavi animam meam« (Jeg har talt og lettet mit Hjerte).

Under et tidligere ophold (som nævnt ovenfor) kommer forfatteren hen på kirkegården, og lader sig henrive til følgende betragtninger:

- Dog hvis det er en stille maanelys

Aften, og Du føler Trang til at hæve Dig over Sandselighed og ane det Uendelige, som Natten omhyller med sit hemmelighedsfulde Slør, hvilket den stundom i hellige Øieblikke løfter for det rene, lutrede Øie – da lad det ei fortryde Dig at besøge den rummelige Have, hvor Evighedsblomsten vokser frem af Muldet, og Vaaren breder sit grønne Tæppe over Dødningsbeeen. – Her er Fredens Bolig; her tier hver jordisk Klage; Sorgen selv har kun tause, lindrende Taarer, og den stille natlige Røst fra Gravene er Evighedens Stemme. Den hvide Muur hegner saa trygt om den viede Jord, i hvis Midte Kirken staar eensom under den mørke, uendelige Hvælving.

Dog klarer enkelte Lynglimt den fierne Horizont; dog skinner den blege, aftagende Maane venligt ned paa de sorte Trækors; hist øiner jeg en aaben Grav, der venter den Slumrende, hvis Leie er redet, og her glimter enkelte, hvide Liigstene giennem det høie Græs. – Blide, natlige Lys! hvi er Du mig saa trøstende kjær i den hellige Eensomhed? Er det fordi Du minder mig om, at Livets Nat aldrig vorder fuldkommen mørk, saalænge Haabets Straale, var det end den sidste, glimter paa Lykkens Grav? –

Besøget i Kirke Værløse var begyndelsen til en længere rejse i Nordsjælland.

Fra Jonstrup gik jeg den følgende Morgen, i Selskab med Hr. Schow, Lærer ved Seminariet, til Kirke-Værløse, en Landsby der ligger en lille halv Miil fra førstnævnte Sted.

– Atter en Landsby, og intet uden Landsbyer! – vil Du vel sige; men at gjøre dem til Kjøbstæder, gaaer vel ikke an; vil Du til Udlejre og Kong Frodes Høi, kan Du ingen nærmere Vei komme, og vil Du ikke med, staaer det Dig frit for, at blive tilbage paa Jonstrup. Dog kan Du paa mit Ord gjerne følge mig den halve Miil.

– Altsaa, det var en smuk Sommermorgen, og dertil en Søndag. Jeg stod paa en Høi, en halv Fierdingvei vesten for Byen, betragtede Egnen og glædede mig over den friske Luftstrøm, den oplivende Blomsterduft, den klare Himmel, den vide Udsigt – og over min Frihed; thi jeg havde et Par Dage for mig, da jeg skulde sværme omkring fra Skov til Skov, fra Landsby til Landsby, saa meget jeg lystede.

Jeg saae da ud over den store Slette, bestrøet med Kirker og Byer og Gaarde, og fandt i Sydvest, 3 Mile borte, Roeskilde Domkirkes spidse Taarnspire, der syntes at reise sig i Skyerne. Jeg saae mod Østen de store Skove, ved hvis Ende Farum Kirke og Gaard hæve sig i en Fordybning; videre hen mod Syden Jonstrups Høie i en Dal med Skov i nogen Afstand, og en lille Sø imellem denne og Kirke-Værløse, hvis Beliggenhed paa Midten af en jævnt skraanende Bakke ikke er ufordelagtig.

Men – sagde jeg til min Ven, der stod hos mig og udpegede mig al denne Herlighed – hvad er dog Deres By, naar vi personificere den? En stakkels Tantalus, uden Vand og uden Skov, og begge Dele trindt omkring i saadan Overflod!

Da bad han mig see mig om, rundt om Høien og paa Høien – Død og fordærvelse var det Billede, der saa nær traadte frem for mit Øie. Det stod de nøgne, sørgelige Stubbe, og vanheldede den Egn, som for dum en stolt Bøgeskov prydede, der strakte sig langs med en lille Aa hen mod Byen.

Alt var for et Par Aar siden segnet under Øksen, selv de unge Træer, der saa skjønt overskyggede Høien, og kun en lille Lund havde man levnet iblandt Stubbene, for at gjøre Ødelæggelsen end mere synlig.

Denne Scene var ikke af dem, jeg ynder; og jeg skyndte mig bort fra det Sted, hvor jeg stod midt paa en Valplads.

Museumsindvielse i Lille Værløse

Lørdag d. 14. februar indviedes Værløse Museum i Lille Værløse gamle skole.

»Historisk Forening«s formand fortalte om museets tilblivelse, og indledte med at fortælle, at foreningen var stiftet d. 30. august 1948. Det, man nu efterhånden havde fået samlet sammen, var ikke alt, hvad man havde. Men skovrideren havde stillet et skur til rådighed i Nørreskov, og deri ville man samle gamle landbrugsredskaber m.v. Endvidere var man blevet testamenteret nogle gaver – men man håbede på en gang at få en bygning, som var museets egen. Man havde været glad for sognerådets imødekommenhed, ved at stille den gamle skolebygning til rådighed.

Den 10. august var man begyndt at indrette sig i den gamle skole, og siden da havde en del mennesker været beskæftiget her næsten hver eneste søndag. En hjertelig tak for den store indsats! Alt, hvad der var gået til af papir m.m. var skænkede ting, ligeledes det, der stod på bordet ved indvielsen.

Man havde udarbejdet kataloger, navnelister, emnelister m.v. Der var 418 numre: Ting fra oldtiden og 430 historiske ting.

Karl Nielsen oplyste, at bestyrelsen og han håbede på, at flere ville skænke ting til museet – ikke mindst når de nu så, hvorledes man greb sagen an. Enhver ting skulle nu få så god en plads, som det var muligt.

Formanden sluttede sin tale med at erklære samlingen for åben.

Sognerådsformanden indledte sin tale med at sige, at det var sognerådet, der skulle takke, fordi man søgte dette lokale, og var særlig glad for at se disse samlinger placeret i et lokale, hvori ungdom i mange år havde gået i skole. Hauch havde ikke

ventet, at man havde samlet så meget – endda var alt jo ikke samlet her. »Et navn, jeg med særlig taknemlighed må nævne, er Karl Niensens – måske skulle jeg nævne Grøn – men dette var ikke gjort uden Karl Nielsen«.

»Tak, Karl Nielsen,« sluttede sognerådsformanden.

Dr. Terkel Mathiasen, Nationalmuseet, sagde, at disse små Egnsmuseer ofte skyldtes en enkelt mands ildhu – det vil altid være svært at finde hans efterfølger. De gamle ting skal passes og efterses til stadighed, og det er ikke noget ringe arbejde. Udtalte de bedste ønsker for dette lille museum og dets fremtid.

Inspektør Poul Müller havde gennem 38 år følt en del tilknytning til Værløse kommune. Han takkede sognerådet for dets velvilje i fredningssager, og tilbød museet nogle gamle ting fra Jonstrup, der således ville være et minde om, at Jonstrup hørte til Værløse kommune. Rattede til slut en personlig tak til Karl Nielsen.

Sognefoged A. P. Grøn: »Det er en stor dag for os i dag, Karl Nielsen – vi siger dig tak, du har taget det store læs, vi har gjort for lidt. I brændselsudvalget sad skovrideren, Peter Olsen, og jeg gennem en menneskealder. Vi skulle fordele brændsel, men der blev altid lejlighed til at snakke lidt historie. Det er først og fremmest Karl Nielsen, der skal have æren for det resultat, der er nået. Vi takker dig i ærbødighed. Jeg kunne ønske, at museet i tiden fremover blev forankret gennem sognerådet, således, at det ikke skal forgå. Tak til sognerådet for interessen. Ideen til Naturparken er født, men det varer meget længe, før den sag føres ud i livet. Tak, Karl Nielsen,« sluttede Grøn.

Hauch sagde, henvendt til Karl Larsen,

*Karl Nielsen med sine medarbejdere ved en velfortjent frokost efter museets indvielse i 1953.
 Fra venstre ses Gudrun Andersen, Vindekilde, H. Hartmann, Kbh., Ejner Andersen, Vindekilde,
 Frida Olsen, Paradisgården, Karl Nielsen, Kr. Værløse, H. C. T. Petersen, Kbh., A. Svendsen, Kbh.,
 fru Svendsen, Kbh., Inge Olsen, Paradisgården.*

Farum, at han med interesse havde læst hans artikler i Folkebladet – vi burde følge det gode eksempel og gøre det samme her.

Gårdejer Karl Larsen. Farum, var glad ved at høre til egnen, men var alligevel ked af, at man ikke havde benyttet sig af Karl Nielsen, da han i sin tid boede i Farum.

Lektor Rømer oplyste, at det ikke var Vognsens skyld, at Naturparken ved Ryget ikke var ført ud i livet endnu. Han roste den historiske samling, det var en

samling, der ikke er mage til andre steder i landet. Det er en stor ting for Karl Nielsens arbejde, at dette værk er nået så langt, som det er tilfældet i dag.

Efter endnu et par ord fra formanden, beså gæsterne den brogede samling, der strækker sig over så mange århundreder.

De, kære læser, bør ofre museet et besøg, og har De gamle ting – næsten ligegyldig hvad – så tal med dem deroppe, om det har interesse for museet.

(Trykt i Hareskov-Værløse Avis d. 27. febr. 1953).

Kvadrater og astro-anlæg

Af E. Laumann Jørgensen

I årsskrift 1983 er der redegjort for et antal anlægstyper, som vi, ud fra et stort gentagelsesmateriale, fremlagde til brug for en sammenfattende fagarkæologisk vurdering af hele Harreskov-materialet.

Stor var vor forundring derfor, da vi i februar 1984 fra Nationalmuseet modtog en rapport, hvori 4 fagarkæologer på 22 maskinskrevne sider fremkom med en massiv afvisning af så at sige alt det, vi gennem en årrække havde lagt frem om riller i sten, om runde og halvrunde, tragtformede og stensatte gruber, om stentæpper af slæde granitflager og meget mere.

Henved 10 års tovtrækkeri havde hermed nået et klimax, og det var øjensynligt, at skulle vi kunne komme videre med hele sagen, måtte nye personer og nye øjne bringes ind i billedet. Dette lykkedes da også i forbindelse med, at en række betydende personer og institutioner i løbet af 1984 besøgtede Harreskovene.

I årsskrift 1984 side 19-24 vil man kunne se, at vore kontakter til udlandet har givet til resultat, at rillestenen nu er erkendt i landene omkring os; de betragtes der som forhistoriske kendsgerninger af ikke-teknisk art.

I 1985 har det hjemlige arbejde bestået i, gennem udvidede afdækninger og lodrette snit at få yderligere kendskab til strukturen af anlægstyperne model A til og med model E. Herunder specielt, om anlæggene har en ydre afgrænsning, så de kan betragtes isoleret og analyseres gennem målinger.

Kvadrater

I aksen gennem rillestenen i anlæget Gretes Mose i Store Harreskov, model B side

12 i årsskrift 1983, fremkom der et antal kvadrater på ca. 35×35 cm med skarpt afskårne kanter. Ved nye afdækninger omkring halve rillestenen med halv, tragtformet grube (1983 model C) er der fremkommet omfattende og systematiske systemer af firkanter på rad og række, og i 2 tilfælde med mellemrækker af langt mindre firkanter. Ved Klosterbakken i afdeling 117 og ved Borgmose i afdeling 173 i systemer med klar, ydre afgrænsning og af en sådan struktur omkring de halve rillestenen, at de ikke kan have været led i en arbejds gang. Arkivundersøgelser på skovdistriktet har yderligere godtgjort, at der aldrig de pågældende steder har været anvendt plantehuller.

Detaljerede undersøgelser foretages derfor nu af museumsinspektør Knud J. Krogh med assistance af Jørgen Borgholt fra Værløse Museum for at søge til bunds i, hvad kvadraterne er, hvornår de er fra og hvad substansen under dem indeholder.

Den typiske firkant er et kvadrat med kantlængden ca. 35 cm, og den ydre, skarpt afskårne kant fremtræder oftest som en sort stribe på henved 1 cm bredde. Under selve firkanten ligger der en melet masse med fine trækulsnister i, og massen changerer i farverne hvidt, gråt, brunt, rødt, blå og endelig sort. Udadtil er klumpen eller massen her og der afgrænset af mindre sten eller af knust flint. En del firkanter er foroven forsejlet med et lag kartoffelstore sten eller de ligger under et dække af granitflager.

I skrivelse af 29/2 1982 til pastor K. Høgsbro Østergaard i Holsted anfører professor dr. Willi Wegewitz ved Römisch-Germanisches Zentralmuseum ved

Hamburg-Harburg, at han nu sætter rillestenene i forbindelse med gravfelter og hermed med dødekulen. Kan vore kvadrater tænkes at være askegrave, brandgrave?

Astro-anlæg

Ved Borgmose og ved Klosterbakken er det påfaldende, at systemerne af firkanter har rækker flugtende gennem midten af de halve rillesten og begge steder i en vinkel på 45 grader i forhold til rillekanten. Da firkantrækkerne desuden begge steder enten ligger ret nord-syd og vest-øst eller ret nordvest-sydvest og sydvest-nordøst, har det været nærliggende at efterprøve, om de halve rillesten, altså model C side 13 i årsskrift 1983, er generelt verdenshjørneorienteret.

En gennemgang af samtlige for tiden kendte model C-anlæg i Harreskovene samt Nørreskoven har givet det forbløffende resultat, at 29 ud af 32 mulige halve rillesten er relaterede til en af den 8-takkede kompasroses verdenshjørner. Men kendte man da i forhistorisk tid til disse 8 verdenshjørner? Ja, det gjorde man. Orlogskaptajn Svend Aage Saugmann anfører i sin afhandling »Ørvandils fod« fra 1974 om solhjulet bl. a.:

»I den oldnordiske gudemytologi berettes det, at Hymers hjerneskal dannede himmelhvælvingen, som har 4 hjørner, og herunder anbragtes de 4 dværge Østre, Vestre, Nordre og Søndre.

Af funkerne og gnisterne fra Muspelheim dannedes derefter stjernerne. Nogle stjerner blev sat højt og lavt på bestemte steder, medens andre blev sat til at bevæge sig nedenunder i tildelte baner. Sol blev sat til at styre solvognen og søsteren Måne til at styre månevognen.

I henhold til denne overlevering har solen, månen og planeternes bevægelser så-

vel som fiksstjernerne placering og lysstyrke samt verdenshjørnerne nord, syd, øst og vest været kendt lige så længe som gudemyternes skabelseshistorie.

Men det var solen, man var afhængig af, og med bronzealderens fredelige udvikling fulgte tilbedelsen af solen som en guddomsagt, hvorfor dens bevægelse på himmelen såvel som opgangspunktet i kimingen nøje blev pejlet på de forskellige årstider.

På grund af manglende kendskab til jordmagnetismen samt vanskeligheden ved udpegning af et fast nordpunkt, blev det derfor solens opgangs- og nedgangspunkter i kimingen ved sommer- og vintersolhverv, der kom til at markere solhjeltegnets hovedretninger.

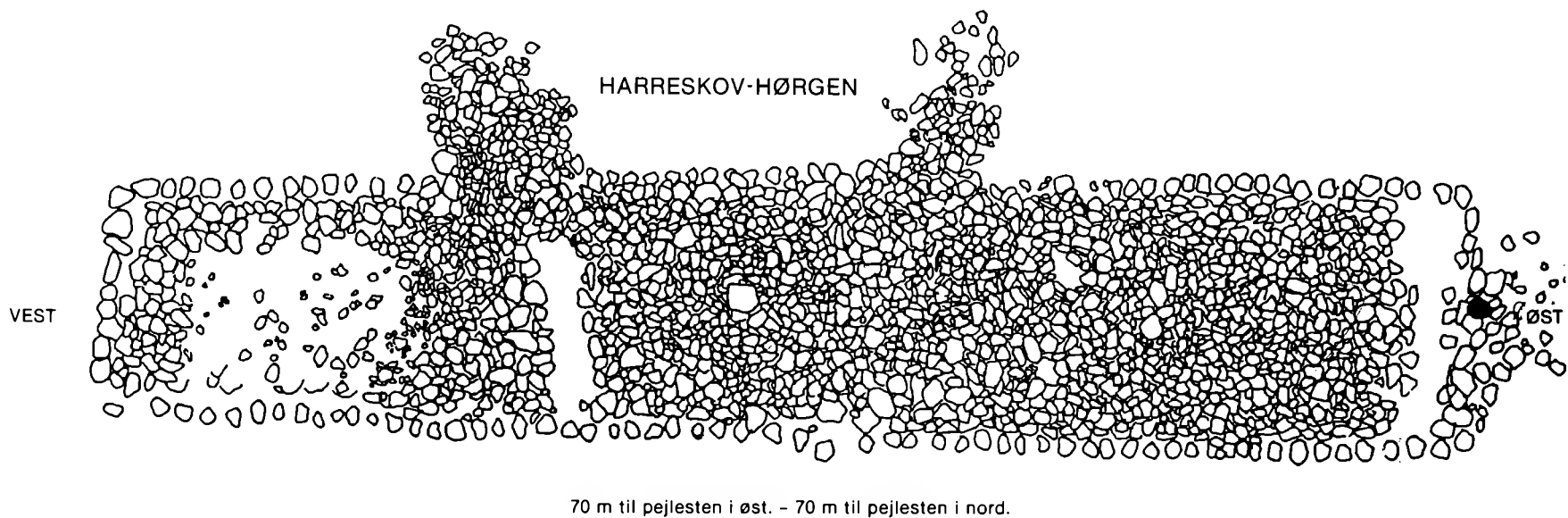
Solhjeltes konstruktion har derfor kun kunnet finde sted på breddegrader, hvor solen ved sommersolhverv står op i NØ og går ned i NV, og ved vintersolhverv står op i SØ og går ned i SV.

Man har således konstrueret solhjeltegn i overensstemmelse med solhvervs- og jævndøgnsobservationer så vel som med den gudemytologiske skabelseshistorie.

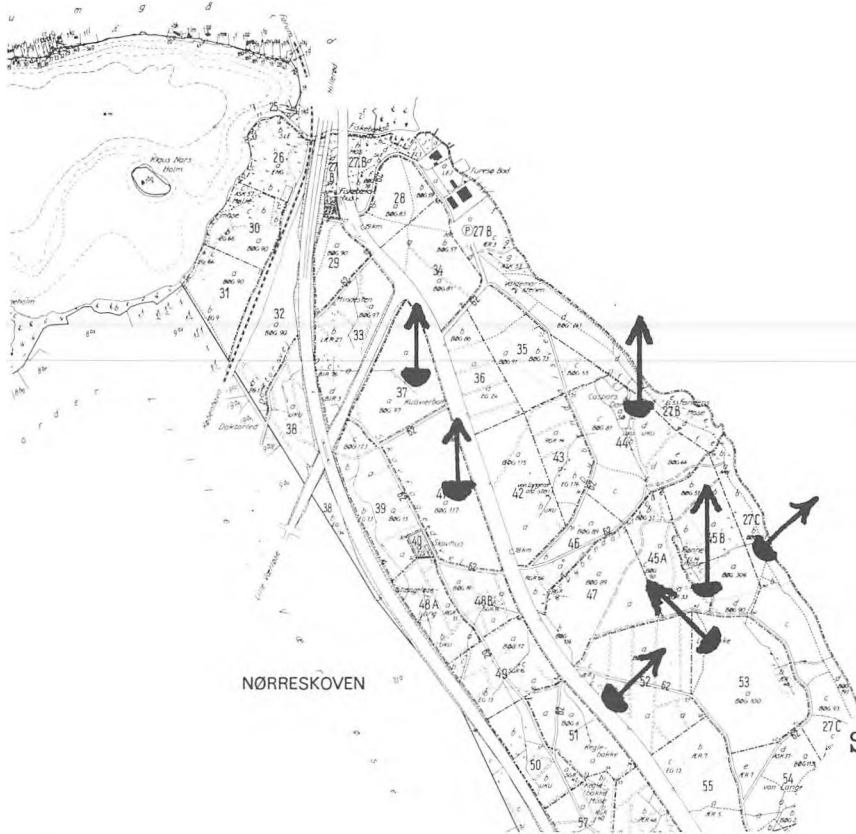
Da hørgeren på nordsiden, ud for midten af Fægyden, se årsskrift 1979 side 51-54, har sin akse i nøjagtig øst-vest, svarende til solopgang og -nedgang ved forårs- og efterårsjævndøgn, har vort Harreskovsmateriale pludselig nu fået endnu en dimension føjet til det hidtidige, idet vi nu, og med endog meget stor, statistisk sikkerhed, bevæger os ind i emnet astroarkæologi, altså læren omkring verdenshjørne-orienterede fortidsminder.

At det er langt mere end en tendens, der er i Harreskovmaterialet, understøttes af, at 10 af Harreskovenes og Nørreskovens sten med lange riller i, enten peger direkte mod magnetisk nord eller med en svag østlig drejning på fra 5 til 10 grader.

Denne svage østlige drejning genfindes i strukturen på alle de 4 vikingeborge Ag-

Opmålt 1984 af J. H. Borgholt.

FURESØ
252
0

NØRRESKOVEN

S

SOLHJULET

Solnedgang sommarsolhverv 21/6

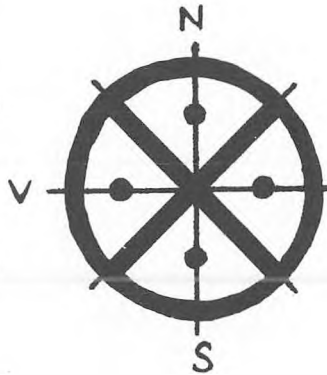
Solopgang sommarsolhverv 21/6

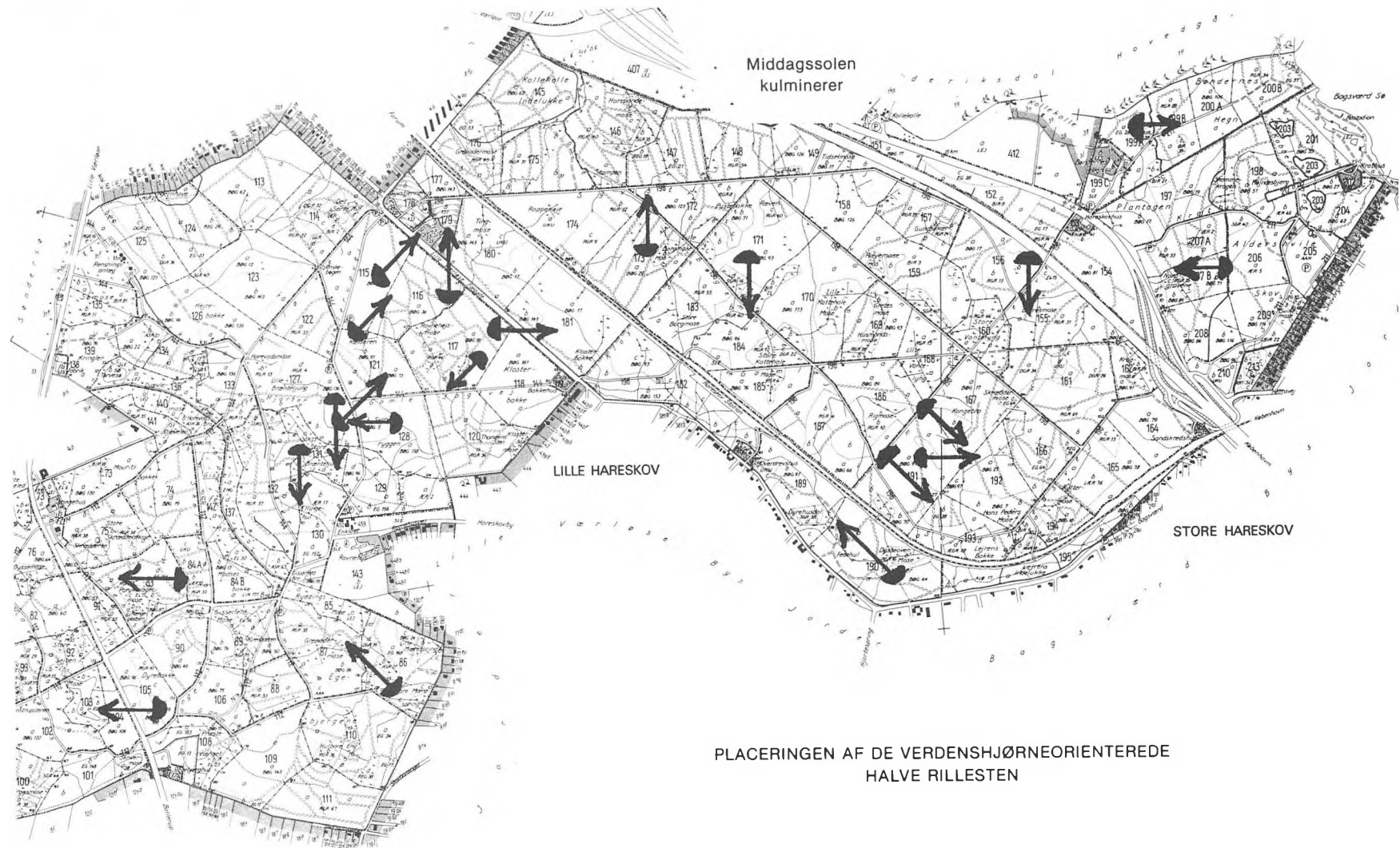
Solnedgang jævndøgn 21/3 og 21/9

Solopgang jævndøgn 21/3 og 21/9

Solnedgang vintersolhverv 21/12

Solopgang vintersolhverv 21/12

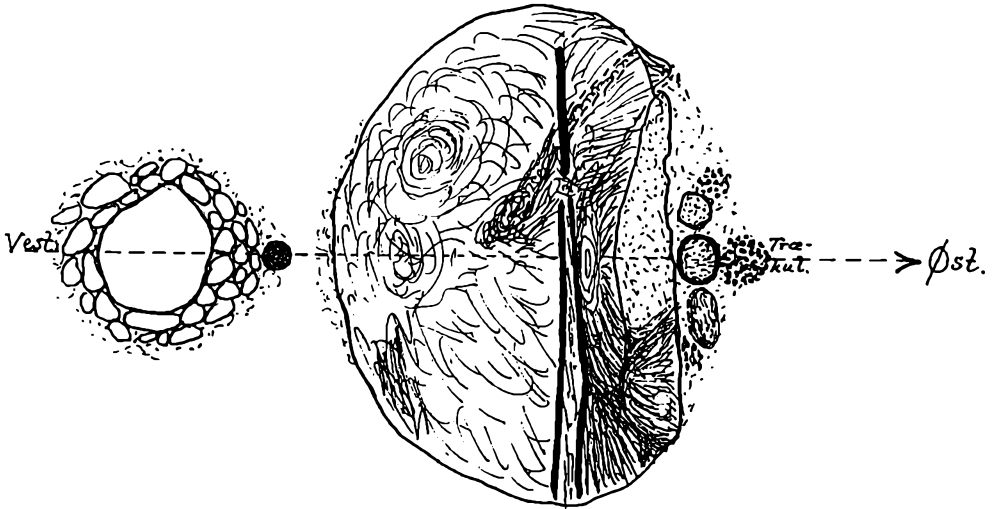

Middagssolen kulminerer

LILLE HARESKOV

STORE HARESKOV

PLACERINGS AF DE VERDENSHJØRNEORIENTEREDE HALVE RILLESTEN

Rillesten, model C. Afd. 117 i Ll. Harreskov lige vest for hørgen.
Aksen peger mod solopgang ved jævndøgnene.

gersborg, Fyrkat, Trelleborg og Nonnebakken.

Og endelig kan vi så føje til, at hele 12 rillesten i Harreskovene, herunder i de 2 store anlæg ved Gretes Mose og ved Pustebakken, har deres akse pegende mod sydøst inden for vinkelværdierne 120–125 grader. Alle gradangivelser skal anskues i relation til en cirkelinddeling på 360 grader.

Genbrug af fortidsminder

I Harreskovene og rundt om i Danmark ved vi, at der findes adskillige storstensgrave, Megalith-anlæg, hvor der blandt randstenene findes rillesten. En gennemgang nu af Harreskovenes og Nørreskovens Megalithanlæg har givet det ligeledes

forbløffende resultat, at der i 6 af anlægene findes halve rillesten, og at de alle 6 er orienterede mod et af solhulets verdenshjørner. Denne iagttagelse støtter det betænkelige, der ligger i, at man i disse år fra fagarkæologisk side »restaurerer« en række af vore Megalithanlæg. Man risikerer nemlig herved at fjerne og ødelægge sporene af et genbrug, der har fundet sted langt senere, end svarende til det oprindelige stenalderanlægs opførelse. Og rent kulturhistorisk kan det påviste genbrug udmærket være det, der i virkeligheden er det mest interessante ved anlægget. Påvisningen hos os af hele 6 tilrettede genbrugsanlæg i vore relativt få stenalderanlæg bør mane til stor forsigtighed ved eventuelle, fremtidige »restaureringer« af fortidsminder.

Rillesten med halvrund, tragtformet grube. St. Harreskov afd. 191. Aksen gennem anlæget peger imod solopgang ved vintersolhverv.

Rillesten i afd. 155 i St. Harreskov. Aksen peger direkte mod syd.

V-sten ved Flyvestation Værløse

Af J. E. Sørensen og J. K. Skov

Der findes på Flyvestation Værløse en hel del sten med indhugget V-tegn (de fleste indenfor hegnet), og da de kun findes her i Værløse, skal der i det følgende gøres rede for dem så godt som muligt. De ledsagende gode fotografier er optaget under besættelsen og umiddelbart efter samt i 1985.

En kort notits fra »Dag til Dag« i Politiken d. 23. juli 1984, skrevet af Flemming Kaul, Boyesgade 5, Kbh. F, gengives her i sin helhed, da den giver en kort og god forklaring om V-tegnets oprindelse.

I Henning Krabbes bog »Stemmer fra England«, Gyldendal 1945, læser man, at Churchills berømte V-tegn blev lanceret af M. de Lavalaye, der stod for BBs udsendelse til Belgien d. 14. januar 1941.

Valget af V-tegnet begrundede han med, at det på fransk står for sejr – victoire – og på flamsk for frihed – vrijheid – samt at bogstavet V er let at tegne med kridt på en mur eller let at ridse med en kniv i de tyske biler.

Til sidst i udsendelsen gav M. de Lavalaye en anvisning på, hvordan tegnet kan laves med fingrene.

V-tegnet spredtes hurtigt til de tysk-besatte lande, og fra d. 27. juni 1941 begyndte BBC sine udsendelser med indledningstemaet fra Beethovens Skæbnesympfoni, der netop danner morsetegnet V.

20. juli samme år holdt Churchill en tale, hvor han fremholdt V-tegnet som symbolet på den uovervindelige vilje, som findes hos de besatte landes folk, og et varsel om den skæbne, der venter det nazistiske tyranni.

I øvrigt brugte tyskerne også en slags V-tegn, nemlig i forbindelse med »Vergältungs« – våbnene V 1 og V 2.

Hvem husker ikke endnu signalet: Dum – dum – dum – – dumm –. Så vidste vore modstandsfolk, at nu ville der komme kodeord med gode danske navne: Peder, Hans, Søren, Marie osv. Det var besked til dem, der skulle modtage nedkastede våben, ammunition og andet materiale.

Men for de modstandsfolk, der sad i tysk fangenskab og ventede på tortur, dom og død var der også trøst at hente, hvis de hørte signalerne: *England var på mærkerne!*

De sidste linier i Henning Kauls notits handler om det tyske V-tegn (Vergältungstegn = Gengældelsestegn).

Vi husker endnu, hvor frygteligt det var at høre om den første V 1-bombe, der blev sendt mod London: Den kunne jo selv flyve derover, og sandsynligheden for at skyde den ned undervejs var ringe (men til gengæld fandt man på at vippe dem ud af kurs).

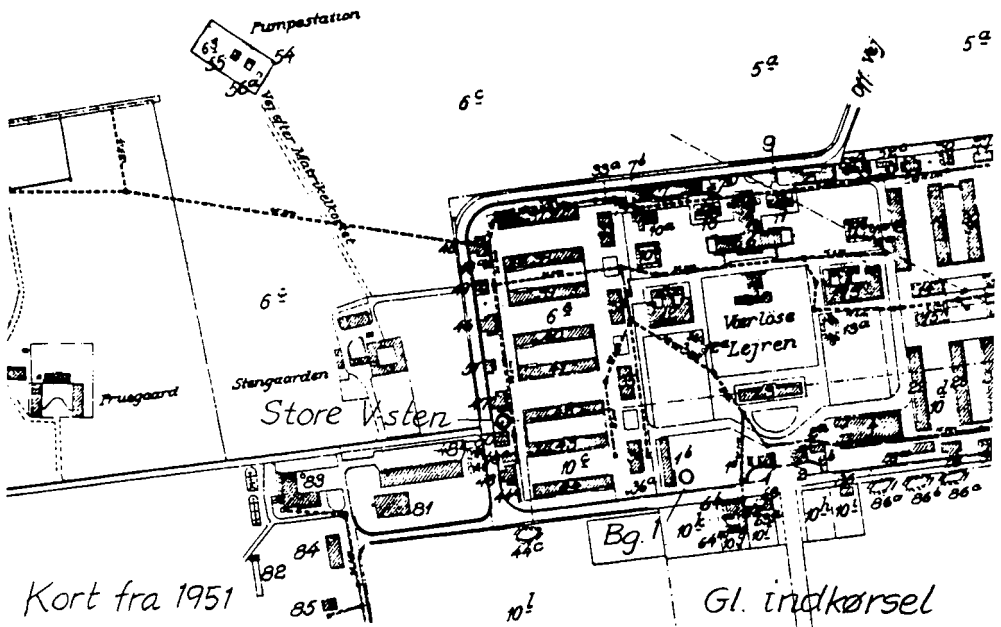
V 2-bomben var værre! Den fløj hurtigere end lyden, så folk, der boede i nærheden af, hvor den slog ned, kunne ikke høre, når den kom.

Det var naturligvis tyskernes håb, at deres V-tegn skulle få samme gode propagandavirkning som det engelske; men det kom for sent og virkede ikke tilstrækkeligt.

Vi forstår nu, at den tyske kommandant for Værløselejren lod V-stenene stille op, hvor de kunne ses af *alle*, der kom til lejren, for så havde *han* gjort sin pligt; men det har ikke været muligt at finde noget skriftligt om det, og de findes heller ikke på andre tyske flyvepladser i Danmark fra den tid, så deres tilstedeværelse på Flyvestation Værløse er ganske enestående.

Den store V-sten vest for Hovedlejren (Lejrvej 4).

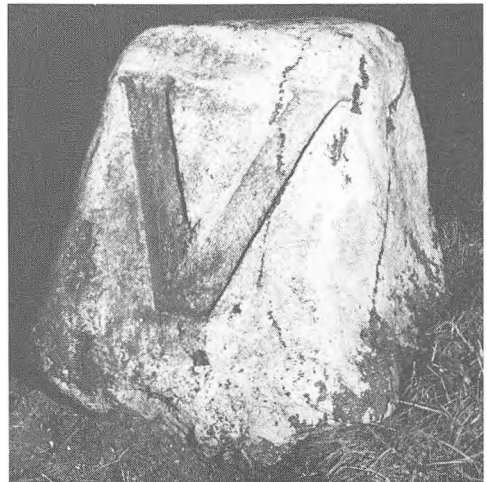
Vi kan nu gå over til at skrive om hver enkelt V-sten og dens beliggenhed på og omkring flyvepladsen, og vi begynder helt naturligt med den største, den næsten 1,5–2 m høje sten på den offentlige vej på vestsiden af hovedlejren, sydøst for Stengården (Lejrvej 4).

Under krigen var J. K. Skov maskinmester på vandværket ved Bogøgård, der lå lige vest for Værloselejren. Rutebilen Ganløse-Ballerup kom ned på kun at køre een tur morgen og aften, men så kunne vi gå ned over Bundså og op forbi Fruegård, forbi Lejren og ned til Kildebakken, og der tage rutebilen Kr. Værlose over Bringe og Jonstrup til Ballerup.

På gåturen kunne man følge opstillingen af den store granitsten, se hvordan stenhuggeren med megen omhu huggede det store V, der blev poleret fuldstændig glat og tilsidst belagt med det fineste bladguld, der strålede langt ned ad vejen forbi Fruegård og ned mod Paradisgårdene.

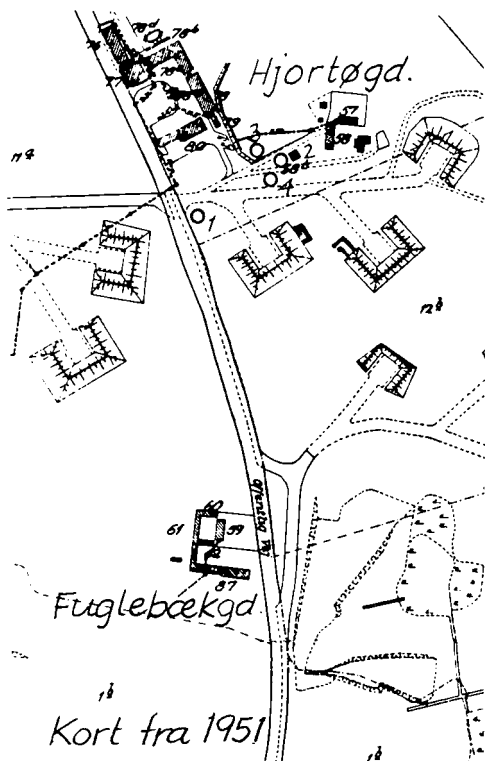
Umiddelbart efter Lejrens rømning blev V-tegnet på flere store sten huggede bort, bogstaveligt talt »ausradiert«; så grun-

digt, at det er meget vanskeligt at se, at der har været et V-tegn.

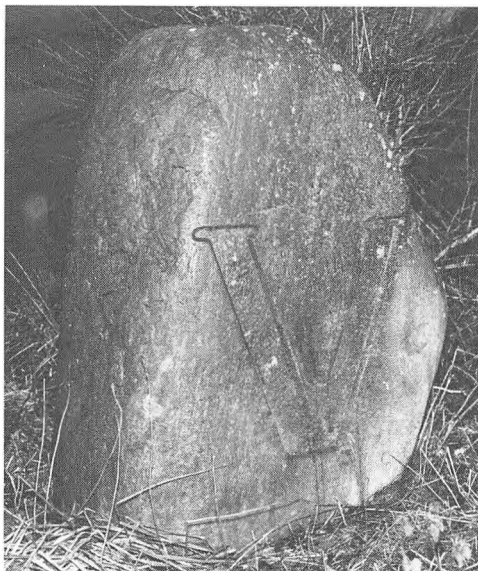
V-sten nr. 1. Perimeterstenen.

Som det fremgår af et billede i bogen »Fra det nu forsvundne Værlose«, side 31, og i årsskrift 1979, side 39, af bom og skilderhus ved indkørslen til Lejren fra Bringe, stod der to V-sten, sikkert nr. 1 og nr. 4, ca. 1 m høje.

V-stenene 1, 2, 3 og 4. Deres beliggenhed efter teksten. Foruden Hjortøgd ses også Fuglebækgård.

De blev hurtigt fjernet, for få år efter, så snart Lejren var rømmet, tog man fat

V-sten nr. 3. Fra vejen ned til Hjortøgd.

på forarbejdet til anlægget af jet-startbanen, og ligeledes blev den gamle Mølleå fra Søndersø gennem Jonstrup omgående rørlagt, og vejen fra Bringe til Kr. Værløse nedlagt.

V-sten nr. 1 er hvidkalket og står på selve flyvepladsen ved den såkaldte Peri-

V-sten nr. 2. Fra vejen ned til Hjortøgd.

V-sten nr. 4. Står nær ved V-sten nr. 2 og 3.

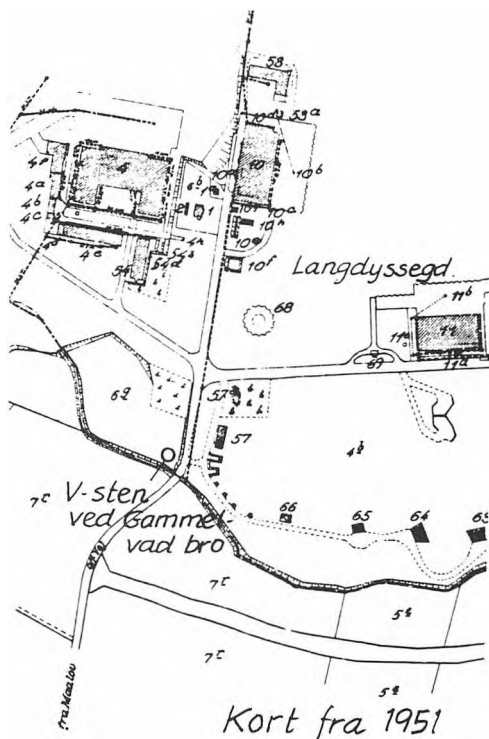
metervej (omkredsvej), vejen rundt om jet-startbanen (se kort over flyvepladsen ved Værløse i årsskrift 1982, side 23). Nr. 2 og nr. 3 står på hver side af vejen ned til den endnu bevarede Hjortøgård, og sammen med nr. 4 danner de en lille gruppe. De har så nogenlunde bevaret guldbelægningen, men er dog ikke særlig strålende.

Vi er dog ikke færdig endnu med disse V-sten. Da vi skulle gennemgå manuskriptet til denne artikel, kom J. E. Sørensen med en stor overraskelse: - Et fotografi fra 1945 af vagten ved Gammelvad bro, som passerer, når man skal til flyvepladsen fra Måløv.

På fotografiet ser man på venstre side, udenfor hegnet, en V-sten, og foroven på hegnet er et RAF-skilt placeret. Bagved ses det tyske vagtlokale og en passerende motorcyklist.

Netop nu, i december 1985, blev stenen fundet. Den var væltet ind bagved hegnet, med V-tegnet nedad og er nu helt overgroet med revl og krat. Vagtlokalet er fjernet.

Endnu en overraskelse: Et V-tegn eller rettere tre, men denne gang malet. Et fotografi af engelsk oprindelse fra 1945 af Bg. 1 i hovedlejren til venstre i den gamle indkørsel med en engelsk befalingsmand lige foran døren, derefter ses 3 V-tegn, malet over hverandre og endelig en deling danske soldater. Huset ligger der stadigvæk, men V-tegnene er overmalede.

Gammelvad bro, hvor V-stenen blev fundet i dec. 1985. Foruden militære anlæg ses nr. 11 Langdyssegård til højre.

Note:

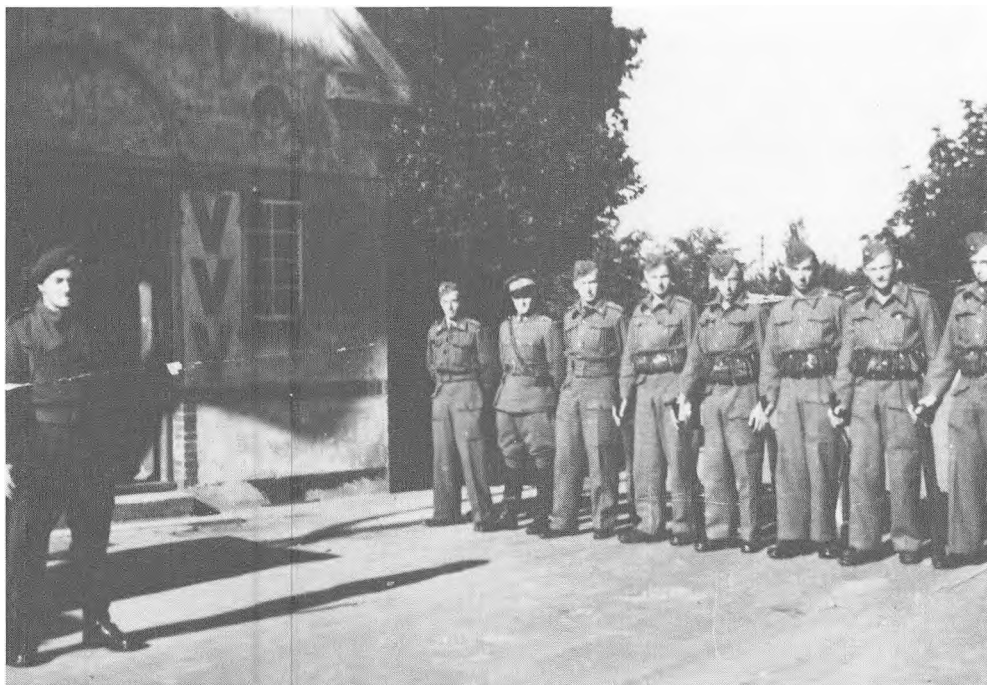
Som læseren vil kunne forstå, har det under udarbejdelsen af denne artikel haft den største betydning, at J. E. Sørensen har kunnet stille sine fortrinlige fotografier og andet dokumentarisk materiale til rådighed.

I øvrigt findes en artikel i Hareskov-Værløse Avis, nr. 16 af 25/4 1985.

J. K. S.

Vagten ved Gammelvad bro. Foto fra 1945. Til venstre V-sten, fundet i 1985. Desuden RAF-mærke. Bag bommen ses vagtmandskabet.

Den engelske befalingsmand ved Bg. 1 med dets V-tegn samt en deling danske soldater. Foto: Engelsk. 1945.

Fra Værløseegnen i gamle dage

Af Ebba Tramp Launsby

Aftenerne på Værløsegård var hyggelige. I dagligstuen sad vi om det runde bord i den gamle lavloftede dagligstue og broderede, mens min far læste højt. Den bog, der greb mig dybest, og som kom til at betyde så meget for mig var »Onkel Toms Hytte«. Ikke den dårlige udgave, som senere tider er blevet narret med, men den originale, gamle uden forkortelser og med henrivende illustrationer. Det var navnlig kvækernes indsats i Amerika for at hjælpe de flygtende negerslaver, der greb mig, og da jeg år derefter i Amerika blev lærerinde på en Kvækerskole, fortalte jeg i et foredrag om denne bog, der først vakte min kærlighed til Amerika.

Men ude i det store, varme spisekøkken på gården var der heller ikke kedeligt. Der sad karlene med deres pibe og pigerne med deres strikkestrømper, og her hørte jeg de mange sagn, legender og den egnshistorie, som jeg meget ofte gennem mit lange liv som dansksproget journalist i Amerika har genopfrisket i mine blade. Meget uhyggelig var beretningen om koleratiden i 1850. Folk i hovedstaden døde som fluer, og det blev skik, at folk, som ikke havde råd til at begrave deres døde, kørte dem ud om natten og lagde ligene i grøfterne ved Værløse. Folk, der om morgenen gik på arbejde, var angst og bange for det grufulde syn af døde i vejgrøfterne. – Uhyggelige og smittefarlige som de var.

Men der er jo også historien om Konrad og Ane. Konrad var i krig, hvor han faldt på Dybbøl banke. Ane gik hjemme og kedede sig, og så tog hun en ung flot fyr i huset, der efterhånden følte sig hjemme og overtog alle Konrads pligter og rettigheder. Ane følte sig særdeles usikker, da lille Joseph kom til verden. Men regerin-

gen meddelte hende, at Konrad var faldet ved Dybbøl.

Men hvad enten det nu var drillesyge eller ondskab, så fortalte folk Ane, at Konrad var i live og på vej hjem. Man havde mødt ham i Bagsværd. Ane blev totalt konfus. Pensionæren måtte ud og lille Joseph blev gemt på loftet. Snart på loftet og snart i tørveskuret. Spøgen blev ofte gentaget, fordi folk ville se forskrækkelsen, når Ane i Bråderne gemte de to, der var blevet hendes lille verden. Men til sidst opdagede hun, at det hele var en grov spøg. Så rykkede vennen og drengen hjem og de blev sammen resten af deres liv.

Ellers var der ikke noget at sige Ane på. Men uden livsvisdom var hun absolut ikke. En gammel præst havde besluttet at tale Ane til, for hendes syndefald i 1864. Han gik en lang vej til fods og trådte så ind i det lille hus, hvor Ane sad med sin dreng i favnen.

»Ane,« sagde præsten, »du går til helvede. Du lever et syndigt levned og går til den evige ild.« Men Anes svar blev en del af egnshistorien. Hun sagde nemlig: »Nej, herr pastor, vi fattige stakler, som tror på Gud og på det evige liv og klynger os til det, os er der lovet en opstandelse. Men De, med Deres fede embede og gode kår og ukærlige sind, for Dem bliver det næppe så let at komme i Himmerige!«

Præsten blev, som forkarlen i køkkenet udtrykte sig »så forfjumset«, at han gik sin vej. Og da præsten var meget upopulær, så morede folk sig over, at der endelig var en, der turde sige ham et par kraftige ord. Noget, der på de tider ellers var utænkeligt blandt landalmuen.

(Tidligere trykt i Hareskov-Værløse Avis.
Den 15. juli 1960).

Oldtidens offerfund fra Værløse

Af Max Larsen

Fra tidligere artikler og beretninger, ikke mindst fra Karl K. Nielsens håndskrevne manuskript til »Sognets ældste Historie« og Knud A. Larsens artikel i Årsskrift 1958: En jægerboplads ved Borup sø, samt sognebeskrivelsen, har vi kendskab til, at der på Nationalmuseet befinder sig en række fund her fra sognet. Ved velvilligst medvirken fra Nationalmuseets 1. afd., er det lykkedes os at låne en del af disse fund, som vi i denne tid - fra 14. nov. 85 og et godt stykke tid ind i 1986 - udstiller i vor oldtidsafdeling. Alle udstillede oldsager er fra stenalderen. Det er tanken, senere, at låne og udstille oldsager fra bronze- og jernalder.

De udstillede stenalderoldsager er interessante derved, at de dels repræsenterer de ældste fund fra Værløse, men tillige bærer præg af at være offergaver udsat til højere magter.

I Borup sø - tæt ved Paradisgården - nu indesluttet af Flyvestationen, er gjort et par interessante fund.

Fem ensartede flintflækker, nogle hugget af samme flintblok, er fundet samlet, tæt ved et menneskekranium.

Et af vore betydeligste fund fra den periode, der betegnes Maglemosetiden - 8000-6000 før Kr., er repræsenteret med en serie benredskaber, der ligeledes er fundet i Borup sø. Redskaberne er smukke og fuldendte i udførelse og bærer ikke præg af slid og brug.

Fundet omfatter økser af kronhjort og urokse, lystre af rørknogle, samt dolke eller flåknive af hjortens mellemfodsben. Ser vi nærmere på disse flåknive, der i lighed med flere af de øvrige redskaber, virker meget »nye«, fornemmer man, at der

er tale om ofre til højere magter og ikke tabte eller kasserede sager.

Knivene betegnes i Nationalmuseets protokol som flåknive, type nr. 184 i »Danske Oldsager I«. De er dannet af udflåkkede mellemfodsben af hjort. De er

flade med jævnt rundet »æg«. Langs begge sidekanter, der er dannet ved knoglens flækning, ses en række ganske korte, skarpt indridsede småstreger, af samme type som fig. 6 i »Oldtidens Kunst I«.

Disse rækker af skarpe indsnit kan tolkes som ornamentik. Mønsteret virker formålsbestemt. Mere tilforladeligt syntes derfor en tolkning af indridsene som skridsikring for hånden, når kniven er i brug. Ligeledes kan indridsene være tænkt

som støtte for en surring, der har tjent som håndfæste.

Ejendommeligt er, at der i forbindelse med disse fund, kun er opsamlet to kærnekser og ikke betydeligt flere stenredskaber.

Er disse mange gode benredskaber, der ikke bærer mange spor af slid, tilfældigt tabt eller kasseret? Næppe. Meget taler for, at de er ofre til højere magter.

I Nørreskov finder vi »Offerstenen«.

Her blev i sin tid fremgravet to groft tilhuggede økser og en ubehandlet knold, alle af flint.

Tanken bag nedlæggelsen af disse »gaver« tæt op ad en stor sten, kan tydes således:

De højere magter formår at færdiggøre de »milde« gaver, så hvorfor ofre kræfter på færdiggørelsen?

I sin tid fandt man ved Slibestenen – der lå tæt ved Skovhus – ligeledes i Nørreskov (nu på Mosegården), en sleben økse, sikkert også en offergave. Andetsteds, nemlig i Store Harreskov, er tæt ved en sten (rillesten) fundet en stor, ikke færdigsleben flintøkse.

Offersten og slibesten beskrives af Karl K. Nielsen i hans manuskript: Sognets ældste Historie.

Jørgen Værløse

Forfatteren, der blev berømt og glemte

Af Harald Graaskov

Hvis man spørger folk i pensionsalderen, om de kender forfatteren Jørgen Værløse, hænder det en sjælden gang, at svaret lyder: Var det ikke ham med »Jonna«; og så kan det vise sig, at »Jonna«, en roman om en dejlig, frodig, energisk pige som hovedperson i et typisk landsbymiljø fra 20'erne og 30'erne, dukker op i erindringer. Yngre og unge mennesker kender ikke Jørgen Værløse, og kun i enkelte litteraturhistorier findes et par linier om ham. Og dog blev Jørgen Værløse berømt på romanen »Jonna«, der i 1938 udkom på Det Schönbergske Forlag i 8.000 eksemplarer og i 1953, 13 år efter hans død, blev genoptrykt på forlaget Fremad i 60.000 eksemplarer. Men Jørgen Værløse begyndte først sent at skrive, og han døde kun 53 år gammel. Hele hans litterære produktion består af en digtsamling »Det hellige Spejl« 1933, et utrykt hørespil »En Oprører« 1934, romanen »Jonna« 1938 og en roman »Liv i Overflod«, der først udkom i 1941 efter hans død.

Jørgen Værløse er født i Kirke Værløse 7/1 1887 som den yngste af 4 søskende og blev døbt Jørgen Anders Jørgensen. I 1933 kaldte han sig Jørgen Jørgensen-Værløse, og i 1939 tog han familienavnet Værløse. 23/7 1940, 53 år gammel, døde Jørgen Værløse på Slagelse sygehus. Begge hans forældre stammede fra den fattige landalmue, arbejdsmænd, husmænd, daglejere og indsiddere. Jørgen Værløses hjem var fattigt, og huset i Kirke Værløse, hvor familien boede, er for længst nedrevet. Faderen, Anders Jørgensen, der var søn af arbejdsmand Jørgen Pedersen, var indsider og tækkemand, født i Kirke Værløse 1847, gift 1872 med Kirsten Christiansdat-

ter, død ved et ulykkestilfælde 1898, 51 år gammel. Moderen, der var datter af en arbejdsmand, var født i Kirke Værløse 10/2 1845. Efter mandens død ernærede hun sig ved syning og vask. I 1911 er hun i folketællingslisten opført som enke med alderdomsunderstøttelse. Jørgen Værløse var 12 år, da hans far faldt ned fra et høstænge. Han fik kraniebrud og døde efter et kort sygeleje. I et interview 8/9 1938 i Nationaltidende fortæller Jørgen Værløse, at lægen den gang sagde til hans mor: De skal ikke ønske, at Deres mand kommer sig. Han vil ikke få sin forstand. Jørgen Værløse måtte gå ned til gadekæret og hente is til isposer, der skulle lægges på faderens pande for at lindre smerterne. Denne oplevelse har Jørgen Værløse brugt i »Jonna«, hvor hendes husbond, Anders Gram, dør af kraniebrud efter en løbskørsel. Om sin mor har Jørgen Værløse i samme interview fortalt: Hun var vistnok en meget følsom natur. Hun, en jævn kone, sad i mørkningstimerne og citerede lange digte for os børn. Det har nok præget mit syn. Hun sagde »Verden er streng at komme igennem min dreng. Men stol på Gud og vær aldrig forknytt.«

I omslaget til 1938-udgaven af »Jonna« har Jørgen Værløse skrevet en kort selvbiografi og oplyser her, at han i otteårsalderen blev sendt ud for at tjene brødet som vogterdreng. Senere kom han i tømrerlære (iflg. Karl Nielsens optegnelser i Vedbæk), blev svend og arbejdede gennem årene ved dette fag, af og til standset af ret langvarige arbejdsløshedsperioder. Om disse perioder skriver han, at de gav ham tid til at dyrke sin glubende læselyst, en uudslukkelig trang til i bøger at føle

med og følge andre sjæle i deres tankers famlen mod tilværelsens højder og dybder. Det drejede sig om forfattere som Dostojewski, Gorki, Zola, Strindberg, Ibsen, Pontoppidan, Andersen-Nexø, og af yngre forfattere Knuth Becker, Martin A. Hansen, Jørgen Nielsen o. m. a.

Mere detaljerede oplysninger om Jørgen Værløses liv er sparsomme. Han har selv i interviews oplyst, at han har arbejdet over hele Danmark, hvor arbejde var at få, at verden kunne være streng, men at han kom igennem det, uden at sindet blev bittert.

Bortset fra den lokale almueskole i Værløse har Jørgen Værløse ikke fået nogen boglig uddannelse, men hans omfattende intense læsning har udviklet og modnet ham. Han har brugt sine øjne og med stor indfølelse iagttaget og studeret mennesker, og han har indlevet sig i naturen i de landlege miljøer, han har færdes i. Det var landet og landsbyens mennesker, han kendte og skildrede.

I årene omkring og efter den 1. verdenskrig 1914-18 har urmager Lars Larsen, Kirke Værløse, kendt Jørgen Værløse. Fra den tid husker Lars Larsen, at Jørgen Værløse arbejdede hos smeden Vilhelm Espensen, der lavede tørveæltmaskiner - produktionen af tørv steg kraftigt på den tid. Jørgen Værløse lavede tømrerarbejdet til maskinerne og blev kaldt træsmeden. Han arbejdede også en tid på Jens Christensens (kaldet Hjulmand) tømrer- og snedkerværksted i Kirke Værløse.

Jørgen Værløse var på denne tid omkring 30 år, og han deltog ivrigt i ungdomsforeningens virksomhed. Urmager Larsen kan huske, at Jørgen Værløse sammen med fodermesteren på Lundsgård (han har ikke kunnet efterspores) lavede revyer og sange til foreningens fester, og at Jørgen Værløse optrådte ved dilettantforestillinger. Efter hukommelsen kan urmager Larsen citere flere vers fra re-

vyerne. Om en købmand i Kirke Værløse, der nok havde forbygget sig og følgelig måtte spare meget på driftsomkostningerne, skriver Jørgen Værløse:

Hr. købmand Mørk har heste,
hvor mange ved jeg ej,
men ikke een kan trække
et læs kul på lige vej.

Om to brødre, der blev kaldt Mathis og kørte is til mejeriet, husker Lars Larsen følgende vers:

H. og K. Mathis
kører is i læssevis.
Isen skal de ha' præcis
for på is, de sætter pris.

Jørgen Værløse (med briller) som dilettantskuespiller.

Og det morsomste vers, som Lars Larsen husker, drejer sig om vandforsyningen i Kirke Værløse, der ikke altid var pålidelig og kunne svigte. Når det skete, gik folk efter vand hos bager Reese, der havde en

brønd, hvor der næsten altid var vand. Men Reese sørgede først og fremmest for sine egne kunder, hvortil sognets præst åbenbart ikke hørte. Jørgen Værløses vers lyder:

Da pastor Arnberg bad om vand,
sagde Reese noget andet:
Når ej mit brød du æde kan,
så lukker jeg for vandet.

I Værløse lokalhistoriske arkiv findes en sang, Jørgen Værløse har skrevet til ungdomsforeningens faneindvielse d. 13/4 1919. 1. og 3. vers lyder således:

Søde Piger har vi mange af,
aner ikke hvor de kommer fra,
en med blaa Øjsten,
en med fine slanke Ben,

en som danser kun paa Dydens Vej,
en som sommetider sminker sig,
en med store Batterier,
– det er alle søde Pi'er! –
Den er svært kringeling,
det er meget fine Ting!
– En I ved med Blink i Øjet,
en som gaar saa let i Tøjet –
alle elske Mandfolk, det er no'et vi ve',
Tralalalala! Tralalalala!
det kan vi li' at se!

Der er ikke no'et saa godt som Steg,
hvorfor er der ikke no'et til mig,
jeg ku' blive vældig varm
i en fyldig Pigearm;
men saa skete det forleden Dag
traf en Tøs, jeg holder meget a',
sa' saa ømt: »Du lille Skat,
skal vi snakke lidt i Nat?
Den er svært kringeling,
og det gør da ingenting;«
men hun svared': »Fy for Katten,
snakke med dig hele Natten,
nej, der kunde gærne slemme Følgerske,«
Tralalalala! Tralalalala!
det ku' jeg li' at se!

De citerede vers viser Jørgen Værløse som en ferm leverandør af vers til de lokale revyforestillinger; de er kvikke, har humor, og har utvivlsomt moret folk i Kirke Værløse. De viser dog ikke noget om Jørgen Værløses mere seriøse interesser. Han interesserede sig meget for religiøse spørgsmål og blev inspireret hertil af sin omfattende læsning. Men Jørgen Værløse modnedes langsomt, var meget selvkritisk, og hans religiøse problemer kom først til udtryk, da han som 46-årig i 1933 debuterede med digtsamlingen »Det hellige Spejl« på Nyt Nordisk Forlag. Heri finder man en religiøs søgen efter vished baseret på den menneskelige tanke og fornuft. Følgende uddrag af nogle af digtene vil vise det:

Liv spørger

Og hvad er Vished af det, vi ved
om Helved, Himmel og Jord?

Men vi, som spørger i Stort og Smaat
Hvorfra, hverhen og hvortil?
Kanske vi alle er Afklang blot
af Kræfternes Sømmenspil.

Bøn

Jeg er Hjemløs, en Pilgrim, Uro tærer mit
Hjerte.

Vidt har jeg søgt efter Gud i en Drøm om
en naadig Favn.

Hvor kan jeg tro paa en Kærlighed, som
ikke endnu jeg kender?

Hvor kan jeg eje en Salighed, jeg kun
kender af Navn?

Hvad gavner mig Kundskab og Lære om
Gud, som ikke har Vished til Grund?

Kom himmelske Sandhedsaand. Læg
Ordets Liv som Bøn i min Mund!

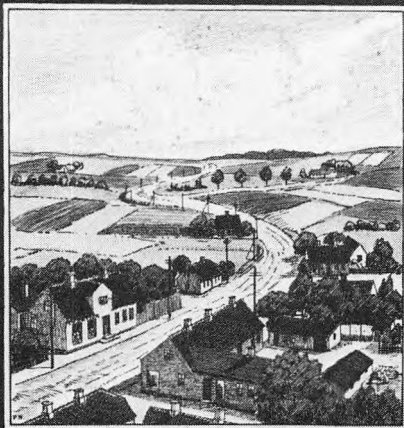
Pilgrimmene

Har du følt i stille Drømme
dybt dit Væsens Trang
til at følge Gud i Aanden
mod et Liv i Sang?

Lad os følges. Jeg er ene,
hvileløs som du.
Ved du, Bror, hvor Vejen ender –
er der langt endnu?

Digtsamlingen blev godt modtaget af kritikeren, men blev ikke ret meget solgt. Jørgen Værløse har senere i interview taget en vis afstand fra Digtene, kaldt dem børnesygdomme og bagatelliseret dem, men i hans efterladte romen »Liv i Overflod« lader han dog en af hovedpersonerne sige: Vi må ha' et holdepunkt, der ikke ligger højere end vor fornuft. Der går vel en linie fra digtsamlingen til romanens ord, selv om Jørgen Værløse loyalt refererer andre opfattelser hos bogens personer.

1934 skrev Jørgen Værløse et utrykt hørespil: En Oprører, Folkeligt Hørespil i 3 akter, som fik ekstrapremie ved en hørespilkonkurrence og blev udsendt af Statsradiofonien d. 20/4 1934. I Kjeld Elfelts bog: Skribenter i Skriftestolen 1944

JØRGEN VÆRLØSE
LIV I OVERFLOD

SCHØNBERGSKE

har Jørgen Værløse i et interview i 1938 sagt: Hørespillet havde ikke den mikrofonvirkning, jeg ventede. Ideen var måske ikke klar nok. Jeg har altid interesseret mig for religiøse problemer, hørespillet omvandrede missionær var – Kristus, og jeg spurgte: hvem ville genkende ham, hvis han vendte tilbage i året 1933, og hvad ville man gøre? Menneskene, de blinde, de døve ville sige – åh den forstyrrede person. – Men man forstod vist ikke meningen, greb den ikke i luften.

I et interview til Sorø Amtstidende 18/4 -34 i anledning af hørespillet står der under et billede af Jørgen Værløse: Forfatter og Karetmagersvend. Det oplyses, at Jørgen Værløse nu på 6. år er svend hos karetmager Hansen, Boeslunde i Vestsjælland, altså i årene 1928-34, og at mange blev højligt forundrede, da de erfarede, at Jørgen Værløse var digter, lyriker oven i købet. Jørgen Værløse har ikke skiltet med sine litterære sysler.

Honoraret for hørespillet brugte Jørgen Værløse til en udenlandsrejse til Tyskland, Belgien og Frankrig. Hørespillet betalte sig bedre end digtene.

Hvordan blev Jørgen Værløse egentlig opfattet af sine samtidige? Hvis man stykker oplysninger fra forskellige interviews sammen, kan han i sin modne alder karakteriseres således: Han er stille og jævn i sin fremtræden, et menneske, der bærer præg af legemligt arbejde med barkede hænder og et ansigt furet af vind og sol. Bag hornbrillernes glas lyser vagtsomme, intelligente øjne frem, iagttagende og vurderende. Et sted beskrives han som en undersætsig skikkelse med lidt af et bredladent støverhoved.

Af et interview d. 19/8 1938 i Sorø Amtstidende fremgår det, at Jørgen Værløse i 1937 er flyttet til Halkevad i Skørpinge i Vestsjælland, syd for Slagelse. Han er blevet gift med en ung pige, Agnes Høigaard, som er havebrugskandidat. De

Jørgen Værløse i sin bedste alder.

har købt et langt gult hus med stråtag; det ligger idyllisk lige overfor Halkevad Mindelund. Jørgen Værløse har foretaget en gennemgribende restaurering af huset, der er blevet omdannet til et kunstnerhjem, som overrasker de få gæster, der får adgang. Til huset hører ca. 10 tdr. land, som de driver, dels som gartneri, dels som frugtplantage. Her er Jørgen Værløse glad for at være, her er frit og stille og arbejde nok med jorden og skrivemaskinen.

I et interview i Nationaltidende 8/9 1938 må Jørgen Værløse presses hårdt for at fortælle om, hvordan han fandt sin kone, fordi ham mener, at det gik så mærkværdigt til, at man vil tro, det er en roman. Nationaltidende havde udskrevet en sommervers-konkurrence blandt sine læsere, og Jørgen Værløse deltog. Han vandt ikke prisen, men bladet optrykte stykker af hans digt og skrev, at det var pænt og havde muligheder. Præmievinderen var en dame i Nordjylland; og da hen-

des digt stod i bladet, blev Jørgen Værløse så begejstret, at han sendte hende en lykønskning. Deraf opstod en korrespondance, som førte til, at de giftede sig med hinanden.

1938 kom så Jørgen Værløses første roman »Jonna« på Det Schønbergske Forlag. Manuskriptet var blevet kasseret af Gyldendal, men professor Hans Brix, der var konsulent for Det Schønbergske Forlag, og som ellers kunne være nådeløs i sin kritik af unge forfattere, betegnede romanen som eminent ægte, fundet som en plov finder guld. Og sjældent er en debutroman blevet modtaget med en så enig positiv kritik af boganmelderne. Bogen udkom i 8.000 eksemplarer i 3 oplag. Et godt indtryk af bogen giver dr. Hakon Stangerup i sin anmeldelse i Nationaltidende d. 31/8 1938. Herfra anføres et uddrag:

Jonna. 1938-udgaven på 8000 eksemplarer. Det Schønbergske Forlag.

God Debut

Jonna er en roman om en landsby ude i Danmark. Den er så typisk og så almindelig, at alle danske landsbyer kunne gå op i den. Landsbyen, som Jonna lever i, er dejligt fuldt af mennesker, og Jørgen Værløse kender dem alle og hver for sig. Han har en rolig og fornuftig måde at skildre tingene på. Hans fejl er overfladiske, hans dyder kommer fra dybet af et åbent og agtpågivende sind. Han er menneskekenner, han er fortrolig med det miljø, han skriver om, og han har god forstand på at sætte sine mennesker og deres omgivelser sammen i en fængslende og stigende handling. I alt hvad der er væsentligt, er han forbavsende sikker.

Hovedpersonen - Jonna. Et dejligt stykke pigebarn, frodig, ferm og fornuftig. Dansk pigelig kernesundhed i et herligt eksempel. Det damper fra hende i animalsk veltilpashed, det flintrer fra hende af rap arbejdsglæde og første klasses humør med stjerne og kække replikker. Hun står i midten af byen som et sundhedens symbol, i hvis skær dens øvrige mennesker syner, forkrøblede eller oprejste, men alle levende og i bevægelse. Jonna tjener på en gård, hvor sønnen, et gammelmandsbarn, som har fået en hård og uforstående opdragelse, er flygtet hjemefra efter en sædelighedshistorie. Det er Jonna, der holder sammen på gården. Hendes husbond er gammel og tullet, hendes madmor skjuler bag en flinthård skal en ædende sorg over den svage, famlende og fejlende søn. Allerede disse tre mennesker er skildret med en sand digters levendegørelse. De viser livet ved at leve det, ikke ved at forfatteren forklarer og demonstrerer og udlægger. Og uden om denne gård ligger så landsbyen. Præsten og hans kone, drengene på gården, karlene, den jyske parcellist, smeden og den fattige snedker er lige så mange mennesker som erhverv, og den handling, som

de alle hvirvles ind i, er udviklingsbestemt og logisk. Den er stærk, fordi den fører den flygtende søn hjem igen i et uvejr af slappe gerninger og ækle beslutninger. - Den er underholdende, men Jørgen Værløse er ikke derfor en »underholdningsforfatter«. Han har blot forstået, at en roman kræver udvikling og rytme og ikke må synke sammen i en langsommere og langsommere march på stedet. Han er en virkelig romanskribent.

I ung dansk litteratur træder Jørgen Værløse ind ved siden af Martin A. Hansen og Jørgen Nielsen, hovederhvervets moderne skildrere. Han er ærlig som disse sine kolleger, han kortlægger som de danske egne og danske mennesker fra de vide strækninger mellem hovedstad og provinsby.

Kjeld Elfelts anmeldelse i Berlingske Aftenavis 27/8 1938 omtaler »Jonna« som en usædvanlig debut, og han skriver bl. a.: Romanen er både mere og bedre end sin handling, eftersom Jørgen Værløse skriver sine meninger og billeder fra sig på papiret med en malende og plastisk magt, der overvinder enhver modstand. I Tom Kristensens anmeldelse i Politiken d. 27/8 1938 omtales »Jonna« som ualmindelig velskrevet af en debutroman at være. Den røber natursans og god forståelse af menneskenes problematiske karakterer. Jørgen Værløses menneskeopfattelse er hæderlig, og der er ikke noget sødladent over den lykkelige slutning.

Jørgen Værløse har selv kommenteret »Jonna«. På et spørgsmål om, hvad han har villet med sin bog, svarer han i et interview i Sorø Amtstidende 19/8 1938: Jeg har villet fortælle om mennesker med en snæversynet pietistisk indstilling og mørkt livssyn. Jeg har levet mellem sådanne mennesker og engang været som de. Men det gav mig ikke nok. Jeg måtte bryde ud. Jeg har villet fortælle om, hvorledes disse mennesker - uden selv at ville

det – ofte kommer til at gøre noget galt – særlig overfor deres børn. De binder dem på hænder og fødder, og når børnene så endelig kommer løs – så går det dem ilde. Mennesker skal have frihed med hensyn til sig selv. Kun på den måde kommer et menneske til at føle sit ansvar, overfor sig selv, overfor andre. I et interview i *Nationaltidende* 8/9 1938 svarer Jørgen Værløse på spørgsmålet, om pigen Jonna er en virkelig pige således: Jonna er en digtet figur. Men for mig er hun en type på den virkelige sunde bondepige – tjenestepigen, husmandskonen. Kernen i den danske befolkning, ikke til at undvære, en af de navnløse kræfter i samfundet, der aldrig fejres! De øver deres dont uden refleksioner; det ligger i dem at gøre det der skal gøres, og de ville vist blive meget forbavsete, hvis de blev feterede. Det tror jeg da. I flere interviews fortæller Jørgen Værløse, at han som jævn håndværker har kunnet tale frit og ærligt med sine kammerater om livets problemer, som andre, selv præster, ikke får lejlighed til, og at dette har været en forudsætning for at give virkelighedstro skildringer. Han mener, at havde han haft akademisk uddannelse, ville han aldrig have kunnet skrive en bog som »Jonna«. I sin korte selvbiografi skriver Jørgen Værløse: I »Jonna« har jeg tegnet en række primitive menneskers sind og skæbne således som jeg har set dem og elsker dem i fejl og fortrin. Hvis min roman kan siges at rumme nogen *tendens* er det vist denne: Dømmer ikke!

D. 24/7 1940 døde Jørgen Værløse 53 år gammel på Slagelse sygehus af gulsot efter 3 ugers sygeleje. Hans helbred havde i nogen tid været svigtende samtidig med, at han arbejdede opå en ny roman. I nekrologerne fremhæves »Jonna«, som placerede ham som en af den nyere tids allerbedste fortællere om landbefolkningen. Det nævnes også, at han ikke nåede

Jørgen Værløse fra hans sidste år.

at gennemarbejde en ny roman, som han havde ønsket ændret på forskellige punkter.

1941 udsendte Det Schønbergske Forlag så Jørgen Værløses efterladte roman »Liv i Overflod« i 3.000 eksemplarer. Romanen foregår ligesom »Jonna« i et landsbymiljø; en købmandsfamilie, en brugsforeningskommis og en sygeplejerske spiller en fremtrædende rolle i handlingen. Sygeplejersken repræsenterer et fornuftspræget religiøst syn overfor de indremissionske medlemmer af det lille samfund, men som i »Jonna«, hvor der også er en kløft mellem de to lejre »de hellige« og »de vantro«, er Jørgen Værløse loyal overfor begge livsanskuelser. Hovedpersonen er som i »Jonna« en ung pige, Musse, datter af det indremissionske købmandspar, og hovedtemaet er hendes kærlighedshistorie i den religiøst prægede landsby, hvor, som det hedder i Haagen Falkenfleths anmeldelse i *Nationaltidende* 12/1 1942, byens mennesker lever, hvor ingen kan

bevare en hemmelighed, og hvert vindue er et stort, blankt, spejdende øje.

Boganmelderne er ikke så enige om »Liv i Overflod«, som det var tilfældet med »Jonna«. Svend Erichsen skriver i sin anmeldelse i Socialdemokraten 26/11 1941: Denne bog står ikke på højde med »Jonna«. Den er ganske vist talentfuld. Men den er ujævn. Dens menneskeskildringer svinger mellem indlysende ægthed og skrigende falskhed. Og dens poetiske undertone stiger og synker i samme rytme. Man forbløffes over denne usikkerhed i forfatterens psykologiske instinkt og erfaring. – Hans herskende evne lå i den psykologiske og poetiske fordybelse i det enkelte menneske. Havde han levet og forstået at koncentrere sig helt om denne evne, var han måske blevet Jørgen Nielsens ligemand i moderne dansk litteratur. – Sygeplejersken frk. Jensen viser sig til skade for romanen kunstneriske holdning at være en ren *deus ex machina*. Der er ikke den ting, hun ikke kan bringe orden i. Det er uden sammenligning ungpigeportrættet, der er bogens styrke. Hovedpersonen, Musse, er tegnet med samme sarte, fortryllende nuancer og med samme kostelige indlevelsessevne som Jonna. Sensitivismen, blufærdigheden, uskylden – og livshungeren bag uskyldens hæmninger – er indfanget med en umiddelbar forståelse og en kunstnerisk takt, som vækker beundring. Og poesien fødes naturligt i denne skildring. – Som man ser, er der et og andet, der tynger Jørgen Værløses bog nedad. Alligevel læser man den med interesse for hovedpersonens skyld, og fordi den i sine smukkeste passager er skrevet af en digter. Jørgen Værløses død var uden tvivl et tab for dansk litteratur.

Haagen Falkenfleths førnævnte anmeldelse i Nationaltidende er overvejende positiv. Han skriver bl. a.: En hårfin sans for komik uden overdrivelse havde Jørgen Værløse. Han får os ikke til at le højt, men til at smile stille og inderligt ad alt det, vi genkender. Hver lille pudsighed har han afluret alle disse landsbymennesker, som han viser os, ikke for at gøre dem latterlige, men tværtimod for at vi skal forstå dem og holde af dem. Falkenfleth skriver til slut: Måske er det i forudfølelsen af sin snarlige død, han har snuppet romanen af med en alt for brat slutning. Den ender pludselig med, at alle den lille bys ugifte forlover sig. Denne folkekomedie-slutning er ikke forfatteren værdig, men må have særlige grunde, hvad det så er. Men alligevel. Godt at dette manuskript blev reddet. Med »Liv i Overflod« har Jørgen Værløse, som måtte så tidligt herfra, sat sig et bedre mindesmærke, end selv hans bedste venner kunne give ham.

Misse Gundels anmeldelse i Jyllandsposten 17/12-41 er helt igennem positiv og slutter med ordene: Jørgen Værløse havde alle betingelser for at blive en virkelig folkets digter, så jævn og dog så kultiveret, som han var. Han havde en dyb forståelse af alt menneskeligt, og han havde hjertelag. Man må beklage, at hans død så altfor tidligt satte punktum for hans videre udvikling.

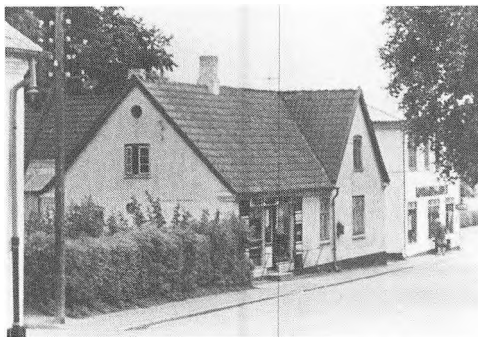
I 1953 genudgav forlaget Fremad »Jonna« i 60.000 eksemplarer i serien Fremads Folkebibliotek. I denne serie udkom bøger af bl. a. H. C. Branner, Leck Fischer, Tove Ditlevsen, Jeppe Aakjær, Knud Sønderby, Thomas Olesen Løkken og Johs. V. Jensen. Disse forfattere har været i godt selskab med Jørgen Værløse.

Det gamle kommunekontor i Bygaden

Af O. Spange

Indtil midten af 1917 havde sognerådet for det meste holdt sine møder på enten Lille Værløse eller Kirke Værløse kro; men på mødet den 6/6 1917 foreligger overslag over indretning af Lille Værløse skoles udhuse til sognerådskontor. Hidtil havde læreren ved Lille Værløse skole selv drevet sit landbrug, og skolelodden var beliggende fra »Tornhegn« ved Lille Værløse vej til vejen, der fører op til Nørreskov, og omfattende hele arealet fra Lille Værløse vej og til Nørreskov. Den sidste lærer, der drev skolelodden selv, var lærer Nielsen, der efterfulgtes af lærer Axel Ougaard (fra 1/7 1917).

Den 19/3 1917 vedtog sognerådet at sælge skolelodden til proprietær Grut Hansen, Kollekolle, for 18.000 kr. Samtidig bevilgedes 1. læreren 250 kr. årligt i afsavn.

På dette billede ser man Otto M. Christoffersens Frugt- og Grønhandel i den gamle Bygade, og det var just her, at det første kommunekontor blev indrettet, som O. Spange skriver så indgående om.

Allerede på mødet den 25/6 1917 foreligger der tilbud på indretning af skolens udhus til sognerådskontor, nemlig fra murermester Niels Madsen, Lille Værløse: 1.150 kr. og fra tømremester H. Johanne-

sen, Lille Værløse: 1.292 kr. eller ialt 2.442,00 kr. Begge tilbud antages, dog på betingelse af, at arbejdet er tilendebragt senest 25/7, i modsat fald må de to mestre hver betale en dagmuklt på 10 kr. Den tidligere vognport blev forkontor, og stalden blev »hovedkontor«, hvor møderne blev holdt.

Arbejdet synes imidlertid at være blevet færdig til tiden – måske på grund af de truende dagmulkter – for den 14/8 1917 »holdt sognerådet møde i de nyindrettede sognerådskontorer i Lille Værløse« (ifølge protokollen).

Lærer H. Pedersen, Kirke Værløse, var sognerådets sekretær, og på mødet den 8/11 1917 vedtager man at ansætte en dame som medhjælp for sekretæren. Der står intet i protokollen, hvad damen skal have i løn, så hun har sikkert ikke fået for meget.

Når man tidligere havde holdt møderne på kroen, har man vel også fået en bid mad; men det må vist have været på medlemmernes egen regning. Senere har man vel ment, at det kunne skatteyderne da betale, for på mødet den 21/12 1917 foreligger amtsrådets samtykke til, at der af kommunens kasse ydes 3 kr. pr. medlem samt sekretæren til bespisning ved møderne.

I begyndelsen af året 1918 må lærer Pedersen have opsagt sin stilling som sekretær, for på mødet den 8/2 1918 vedtages det at søge om amtsrådets samtykke til at antage en lønnet mand til kasserer og sekretær fra 1/4 1918. Årlig løn: 4.000 kr., og allerede den 14/3 vedtager man at antage sagfører Mørkeberg, Ballerup.

På mødet den 11/6 1918 bestemmer man, hvornår kontoret skal være åbent

for ekspedition, nemlig: tirsdag, torsdag og lørdag fra kl. 10-1 samt endvidere torsdag og lørdag fra kl. 3-5; *men formanden træffes som regel hver torsdag fra kl. 5-7!* (altså efter ekspeditionstid), og en tavle herom blev sat op udenfor indgangsdøren, og den sad der også, da jeg kom til Værløse den 1/1 1924. At ingen kunne finde rede i, hvornår kontoret var åbent eller ikke, siger sig selv, så resultatet blev gerne, at døren var åben, så længe man sad på kontoret.

Lokalerne må dog ikke have været helt i orden, for den 12/9 1919 vedtager man, at lokalet forsynes med en kakkellovnl(i), dørene gøres tætte, og vandafløbet fra skolen ordnes.

Den 2/3 1920 fastsættes betalingen for rengøring til 180 kr. årligt. Den 18/1 1921 forhøjes beløbet til 240 kr. årligt. (Det var fru Kathinka Mortensen, som oppebar dette svimlende beløb).

Den 30/4 1920 vedtager man at installere elektrisk lys på kontoret - så det går fremad.

Den 13/8 1920 ansættes lærer H. Pedersen, Kirke Værløse, som medhjælp på kontoret for 1.000 kr. årligt (med 10 ugentlige timer). Han skal særlig tage sig af forsørgelsesvæsenet.

I februar 1921 ansøger sekretær Mørkeberg om at måtte fratræde sin stilling pr. 1/3 1921, hvorefter lærer Pedersen ansættes som sekretær og med lærer A. Ougaard, Lille Værløse, samt frk. Sofie Petersen, Mosegaard, som medhjælpere. Det var jo først efter skoletid, at de kunne arbejde på sognerådskontoret. Lønnen må ikke have været helt fastlagt, men for februar-marts får lærer Pedersen 800 kr., lærer Ougaard 300 kr. og frk. Petersen 200 kr. Arbejdet har imidlertid ikke kunne klares i den ordinære arbejdstid, for den 25/7 1921 bevilges der for ekstraarbejde 2 kr. pr. time til lærer Ougaard og 1 kr. pr. time til frk. Petersen.

Imidlertid får man det indtryk, at sognerådet har ment, personalet tjente for meget, for på mødet den 31/3 1922 vedtager sognerådet, »at lønningerne på kontoret nedsættes, sekretær, lærer H. Pedersen 200 kr. mdl., lærer Ougaard 100 kr. mdl. og frk. Sofie Petersen 85 kr. mdl.

Den 28/9 1923 vedtager sognerådet at købe en skrivemaskine, der for tiden er på prøve på kontoret, for 385 kr. Den var naturligvis brugt, og såvidt jeg erfarede, havde den »arbejdet« på Ballerup kommunekontor; men nu havde Ballerup-Måløv sogneråd flottet sig med en hel ny skrivemaskine. Jeg mindes såvel den gamle maskine, en høj Remington, så gammel, at ingen kunne konstatere dens alder, dog den fungerede, men det lød som et tærskelværk, når den var i sving.

Et billede af Olaf Spange fra ca. 1925, da han kom her til Værløse som kommunesekretær.

Den 28/9 1923 anmoder lærer Pedersen og lærer Ougaard om at fratræde pr. 1/1 1924, og man vedtager at opslå stillingen til samme dato, og den 30/11 1923 vedtager sognerådet at ansætte godsfuldmægtig Olaf Spange, Gisselfeld Klosters kontor, som sekretær fra 1/1 1924, prøveår med en løn på 3.500 kr., og på mødet den 26/9 1924 fastansættes han fra 1/1 1925 med 1. lærerløn + boliggodtgørelse 300 kr. Tjenestealder regnes fra 1/4 1921. Lønnen var fra 1/1 1925 alt i alt 5.008 kr. Den 30/9 1927 bevilges sekretæren yderligere 300 kr. som folkeregisterfører.

Sophie Petersen.

De første måneder havde jeg frøken Sofie Petersen som medhjælp, siden kun i de særlig travle tider f. eks. i skattelignings-tiden, eller når vi skulle afslutte regnskab. Frøken Petersen var et sjældent prægtigt menneske, dertil pligtopfyldende, og havde en klar og smuk håndskrift. Efter få års forløb blev hun gift og bor nu i Ods-herred som gårdmandskone.

Hvordan var nu det gamle kontor? – Tja, måske siger det noget, når jeg fortæller, at da sognerådet havde vedtaget, at det skulle være mig, skrev daværende sognerådsformand, seminarielærer Chr. Hauch til mig: »Hvis De efter at have set kommunkontoret i Værløse« (jeg havde været i Værløse i oktober 1923 for at undersøge forholdene) »stadig opretholder Deres ansøgning, kan jeg herved tilbyde Dem stillingen . . .«. Jeg modtog den.

Man kom fra bygaden ind i et smalt forkontor med vindue vis à vis døren ud til skolegården, og derfra kom man ind i et ret stort værelse med to vinduer mod bygaden og eet mod nord. I forkontoret bestod møblementet af et stort skab med skuffer, et bord (fyrretræ) og en stol; her sad skatteopkræveren, når han arbejdede på kontoret. I det store værelse stod midt på gulvet et stort bord med stole omkring, hvor sognerådet sad ved møderne, og mellem vinduerne ud til bygaden stod et mindre bord med en stol og var sekretærens arbejdsplads. Endvidere var der i hjørnet lige indenfor døren et gammelt pengeskab, som absolut ikke var tidssvarende, hvilket jeg påtalte flere gange, men fik til svar, at her ville ingen bryde ind. Det skete dog i december 1927, og udbyttet var imidlertid kun ca. 1.100 kr. – Nå, men det er jo en anden historie.

Selv om »det gamle rådhus« ikke var imponerende, så var det dog så sandt, som jeg en dag hørte en af byens fruer udtale, hun kom forbi med en kvindelig gæst: »Det er nok lille; men der foregår derinde alt det, der foregår på et stort rådhus!« – En sådan udtalelse kan jo nok stive en enlig kommunemand af.

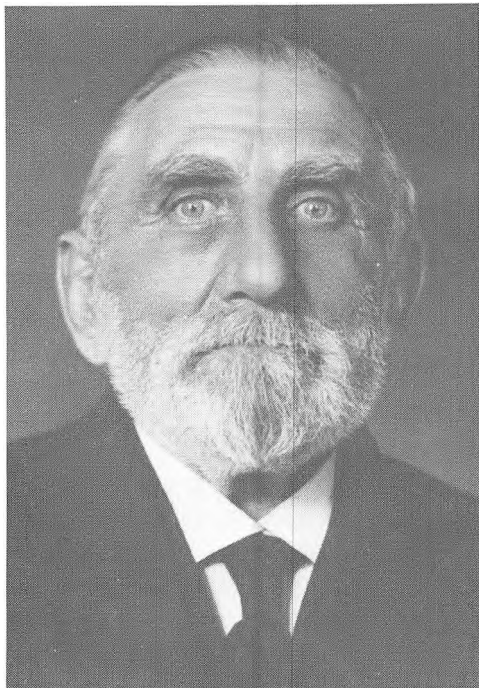
Det værste var, at der om vinteren var så koldt, selvom der i min tid var kakkellov både i for- og hovedkontor. Det var særlig om fødderne, og det var nu ikke så underligt, for da det endelig blev nødvendigt at lægge nyt gulv, viste det sig, at der

kun var et tyndt bræddegulv, lagt på bjælker, og under neden var der rent ud sagt »pladder«, så det var ikke så mærkeligt, at luften til tider var noget krydret, og lavt til loftet var der også, og om vinteren kunne man ikke holde vinduerne åbne. Ved vintermøderne, når fodkulden krøb længere og længere op ad benene – drøftede man indgående, hvad man dog kunne gøre; men det endte altid med: »Tja, men en dag må vi jo se at få kontoret anbragt et andet sted, og så er det da urimeligt at spendere penge på dette her«, og så frøs man videre ikke mindst sekretæren, som sad der hele dagen og ofte om aftenen. Da jeg klagede særlig stærkt, vedtog sognerådet højtideligt, at der skulle anskaffes et par lange støvler af lammeskind med ulden indad, og jeg fik også et par, syet af skomager Ingvard Nielsen, som boede i det lille røde hus, hvor der nu er antikvitetshandel. De varmede godt, gik helt op til maven; men elegante var de jo ikke. Den lokale befolkning tog det roligt, når de så mig i den mundering; men noget andet var det, når der f. eks. kom »fine« folk fra København; de vidste ikke, om de skulle græde eller grine. – Det var desværre kun *een* vinter, jeg havde glæde af de støvler, for da jeg den næste vinter tog dem fra en gammel »cikoriekasse«, der stod i et hjørne af forkontoret, havde rotterne taget al lammeulden, så der kun var det tynde skind tilbage. Ja, vist var der rotter – under forkontorets gulv – og ulden har de utvivlsomt anvendt til deres reder. Når jeg den ene dag slog blikplader over deres huller, kunne jeg være sikker på, at der var gnavet nye huller, når jeg kom den næste. For det meste holdt de sig dog i forkontoret! men en aften, hvor jeg sad i stilhed med mit bogholderi, kom der pludselig 2-3 rotter susende ind til mig, men da jeg stampede i gulvet og sagde: »Kan I så komme ud!« forsvandt de lige så hurtigt. En dag lød der et kvindeskrig

uden for kontoret, og jeg ilede ud og spurgte en bleg, skælvende kvinde: »Faldt De?« svarede hun: »Nej, men der kom en væmmelig stor rotte op af hullet ved siden af trappen«, og jeg beroligede hende med, at det var mine husdyr, at de gjorde ingenting.

Men også rotterne måtte fortrække, og det var nu meget godt. Og egentlig kan jeg takke min første assistent, nu mangeårig kommunesekretær Kai Larsen, Gilleleje, for det. Ikke at han på nogen måde forfulgte de små husdyr, nej, men når man gik på gulvene, så gyngede det både her og der, bl. a. lige inden indgangsdøren i forkontoret. En dag stod han og gyngede på brædderne, og lige som jeg sagde: »Pas dog på«, lød der et brag, og gulvbrædderne brast. At Kai Larsen indrømmede, at det også var meningen, behøver jeg næppe at oplyse; men det bevirkede da, at der blev lagt nye gulve, efter at der først var cementeret, og det kunne rotterne ikke klare. Den dag gulvet i hovedkontoret blev brudt op, stod Kaj Larsen og jeg vagt. Vi vidste, at der skulle ligge en krone, om ikke rotterne havde taget den. Kronen tilhørte dog ikke kommunens kasse, men en dag afdøde gdr. Peter Olsen stod og skulle betale skat, rullede en krone fra ham – hen over gulvet, under en reol og forsvandt i et hul. Kronen lå der skam; men da vi ville overrække Peter Olsen mønten, sagde han med sit rare, fine smil, »den kan I dele, men gå nu ikke på kro'n«. Det gjorde vi heller ikke.

I begyndelsen kaldtes jeg »sognerådssekretær«, dog var der nogle, som omtalte mig som »skriveren på kontoret«. Således een af de første dage, da jeg gik til kontoret og lige havde passeret en klynge mænd, hørte jeg en spørge: »Hvem er han?«, og svaret lød: »Det er den nye skriver på kontoret«. Senere blev jeg dog kaldt »kommunesekretær« – det lød ligesom lidt finere; men der var dog nogle,

Købmand Frederik Olsen fra Bringe, kommunens skatteopkræver, særdeles kendt og vellidt. Mellem godtfolk kaldt »Adrianen«. Det skyldtes ikke noget mellemnavn; men han sagde altid, når han skulle fiske en god spegesild op af tøndens, at nu skulle det være en rigtig »Adrian«.

som stadig sagde skriveren. Således en dag, da døren mærkelig nok var låst, vel for at få arbejdsfred, lød der en ynkelig stemme udenfor: »Åh, er der da ingen, der ka' forhjælpe mig til at komme til at snakke med ham skriveren derinde!« – Det kunne jeg jo ikke stå for, men lukkede op for en gammel mand fra Kirke Værløse. At jeg i 1946 blev »ophøjet« til kontorchef, kan jeg takke Poul Hansen for, det var da han var blevet »statsminister«. Poul Hansen havde nogle år før, da han kun var »viceformand«, foreslået, at nu syntes han, at jeg burde udnævnes til kontorchef; men han fik det svar: »Ved De hvad, Poul Hansen, det er da meget rarere bare at hedde »Spange«! – Hm. – det var også billigere.

Foruden »skriveren« og så – til visse ti-

der – frøken Sofie Petersen, der dog altid måtte gå hjem til malketid, for køerne kunne jo ikke vente, var der skatteopkræver Frederik Olsen, som også havde en lille købmandsforretning i Bringe, så når han travede gennem kommunen for at opkræve skatter og afgifter, måtte »vor mor« passe forretningen hjemme i Bringe.

Frederik Olsen havde utvivlsomt været skatteopkræver i over 40 år, for jeg husker, at han blev fejret nogle år før 2. verdenskrig med taler, lænestol og bespisning på Lille Værløse kro. Han må have begyndt før året 1900, og hvad han da har haft i løn, kan ikke have været noget stort beløb, jeg tror en vis procent af det beløb, han fik ind, for på mødet den 10/12 1901 meddeles det, at »købmand Fr. Olsen påtager sig fra 1/7 1902 opkrævning af skat og skoleminkt i hele kommunen for en betaling af 100 kr. årligt«. – Jo, det var et helt år. – Den 22/2 1916 forhøjes betalingen dog til 350 kr. årligt og den 11/6 1918 forhøjes beløbet til 600 kr. + ½ procent af de ham opkrævede stats- og kommuneskatter.

Den 13/4 1921 ansøger Frederik Olsen om forhøjelse af løn fra 50 til 75 kr. mdl. + ½ pct. af opkrævede skatter og under forudsætning af, at han fritages for at opkræve i Hareskov. – Dette andragende synes dog at have været for meget, da »sagen udsættes«, men allerede den 18/4 1921 imødekommes andragendet delvis, idet lønnen forhøjes til 75 kr. mdl., og samtidig ansættes gartner Ferdinand Brandt som assistent for skatteopkræveren – for Hareskov distrikt – med løn 25 kr. mdl.

Den 24/11 1922 »bevilges et gratiale på 500 kr. til Frederik Olsen i anledning af 25 års jubilæum som skatteopkræver pr. 1/1 1923, så han må således have begyndt ca. 1898, og det må altså have været i 1937, vi fejrede hans 40 års jubilæum, hvorefter han trak sig tilbage fra stillingen.

Frederik Olsen var noget for sig selv. Nogle ville vel kalde ham for original, og noget om det var der; men han var hæderligheden selv og såre påpasselig, og så blev han dog så vred på mig i begyndelsen, da jeg stemte hans indbetalinger af, troede vel, jeg mistænkte hans redelighed. Han havde glemt et par småbeløb, tilsammen ikke over 20 kr., og da jeg gjorde ham opmærksom på det, fik jeg at vide, »at nye koste osv., og nu havde han gået som opkræver i så mange år, og der var ingen, der nogensinde havde stemt ham af«. Hertil kunne jeg ikke lade være at bemærke, »at så var det egentlig på tide«. Nå, han fik mit materiale, og efter at han havde undersøgt dette, måtte han jo erkende, at han havde glemt disse småbeløb. Herefter havde vi kun et godt samarbejde, og han sagde flere gange: »Hvor er det godt at blive stemt af, for så kan man da ligge roligt i sin grav«, og det kan han.

Frederik Olsen delte befolkningen i to grupper: De, der betalte skatten godvilligt, og så de, der ikke gjorde det, og som jo er de, der gør mest besvær, disse sidste kaldte han »de hårdmælkede«, og engang blev en kvindelig skatterestant udnævnt til »en rejtig Raben-Satan«. Han kunne således være lidt kraftig i sin dom over dem, han ikke kunne lide bl.a. socialdemokrater – han var venstremand, en af Hauch's mest trofaste tilhængere.

At Frederik Olsen kunne holde til at trave rundt i kommunen, ofte med sin taske på ryggen, er forbløffende, da han nærmest haltede på det ene ben og havde smerter for hvert skridt, hvorfor han altid ømmede sig og sagde: »Hæp, hæp!«, og derfor ofte af folk kun omtaltes som »Hæp-hæp«.

Frederik Olsen kunne være såre kvik, således da en englænder efter 2. verdenskrig var i Danmark for at studere socialvæsen og også kom til Værløse, og da vi

kom med ham på »Hareskovhvil«, hvor Frederik Olsen som enkemand tilbragte sine sidste år, og han fik at vide, at det var en gammel skatteopkræver, sagde han: »Så har han ikke været velkommen, hvor han kom!« – Da denne udtalelse blev oversat til Frederik Olsen, svarede denne – med et glimt i øjet: »Ja, tak, tak! – der var nu mange, som bad mig komme igen!« – Dette morede englænderen så meget, at han noterede det op.

Nu hviler Frederik Olsen og »vor mor« på Kirke Værløse Kirkegård – og, det er jeg sikker på – i fred.

I 1928 udvides kontorpersonalet, idet der ansættes en pantefoged for hele kommunen med mindsteløn 600 kr. årligt. Tidligere havde sognefoged A. M. Nielsen, Gammelgaard, Lille Værløse, foretaget udpantningerne.

I 1929 antages der en kontorelev, der de første 3 mdr. oppebar en løn af 25 kr. mdl., derefter 50 kr. pr. måned, alt på egen kost og logis, så det kunne jo kun være mennesker, der havde sin bopæl og hjem i kommunen. Hvorlænge man gik på 50 kr. mdl., afhang ganske af sognerådets »nåde«.

Som den venlige frue udtalte: »Det er nok lille, men der foregår alt derinde, som i et stort rådhus«, var såre sandt. Bl.a. afholdtes der også valg for Lille Værløse distrikt i det gamle kommunekontor, og så var der unægtelig trængsel, ikke mindst om aftenen, når det hele skulle gøres op.

I 1937 bestod personalet af 1 sekretær, 1 assistent, 1 pantefoged samt 1 elev, så nu begyndte det at blive trangt; men så skete der det, at Værløse Afholdsforening måtte opgive at drive Lille Værløse Afholdshotel, den gule bygning, som nu er »grundstammen« til det nuværende kommunekontor. Værløse Afholdsforening havde efter proprietær Grut Hansen, Kollekolle, arvet 25.000 kr. for at opføre en bygning, hvor kommunens beboere

kunne samles til møder o. lign. og således ikke var tvunget til at komme på kroen. Det var naturligvis for at modvirke drikfældigheden, som på den tid var ganske stor, og sognerådet havde på mødet den 25/4 1923 forpligtet sig til ved afholdsforeningens eventuelle opløsning at overtage bygningen, og det skete således i

1937, og den 1/10 flyttedes kommune-kontoret hertil, og samtidig flyttedes Værløse bibliotek til det gamle kommune-kontor i Bygaden, og så begyndte en hel ny periode, hvor vi rigtig kunne få plads i 3 store lyse værelser mod syd, centralvarme m. v.

(Fra Hareskov-Værløse Avis 13. og 21. maj 1965).

I året 1985 har foreningen haft følgende tilgang af nye medlemmer:

(Postadr.: B = Ballerup. V = Værløse)

Albrechtsen, Knud, linoleumsm., Baunestedet 9, V.
Andersen, Elin og Preben Høyen, Søndergårdsvej 72, V.

- , Mariann, Skovgårds Allé 3, 2. th., V.

Balle, Frida M., Engstedet 3, st. L. 38, V.

Bonke, Per, Baunestedet 49, V.

Bruun, Lis, bibliotekar, Rosen Allé 7, H-by, V.

Buch, Elvig Møller, Skovgårds Allé 7, 1. 4, V.

Fabech, Vagn, mek., Inavej 42, V.

Fugmann, Else og Gøsta, Dalsø Park 98, V.

Galløe, Anette, hjemmehj., Engstedet 31, V.

Hansen, Inger Elise, eksp., Kr. Værløsevej 49, 2.tv., V.

- , Peter Bolvig, varmemester, Skovgårds Allé 9, st. tv., V.

- , Vera, bankass., Dalsø Park 86, V.

Heinecke, Rikke, pædagog, Bringekrogen 19, Jonstrup, B.

Holmboe, Hanne, Bybrøndstræde 11, Kr. Værløse, V.
Høserich, Lene Broch, Skovdiget 54, Bagsværd.

Jacobsen, Erik, salgschef, Bringekrogen 16, Jonstrup, B.

- , Lisbeth, Klostergårdsvej 4, V.

- , Lone I., lærer, Bringevej 20, Jonstrup, B.

Jahnsen, Jørgen, kontorchef, Ryetvej 27, st. tv., V.

Jensen, Finn, bogtr., Baunehøj Park 32, st. th., V.

Jepsen, Bodil og Jens, Højelofts Vænge 36, V.

Kjerulff, Hanne, Gartnerkrogen 71, V.

Kofod, Henning, Søndervej 8, B.

Kristensen, Lisbeth og Birger, Bringetoften 13, Jonstrup, B.

Larsen, Helle og Steen, Bygaden 10A, Kr. Værløse, V.

Loiborg, Birthe, Gartnerkrogen 14, V.

Lorenzen, Bjarne, stud. techn., Nørreskovvang 2A, V.

Løndahl, Eigil, Kjeldgårdsvej 14, H-by, V.

Madsen, Alice, overass., Mosestedet 35, V.

Nielsen, Anni, frk., Skovgårds Allé 17, 1. th., V.

- , Volmer B., materialforv., Smedegade 11, Kr. Værløse, V.

Nyegaard, Kirsten, Nordvænget 47, Allerød.

Olsen, Inger og Mogens, Højlundshusene 36, V.

- , Rita, Marbjerg Byvej 6, Marbjerg, Hedehusene.

Pank, Ebba, fru, Bymidten 49 M, V.

Pedersen, Elsebeth, omsorgsass., Præstevænget 4, Kr. Værløse, V.

- , Gunnar T. N., murersv., Åvej 39, H-by, V.

- , Henry, Åkandevej 17, V.

Pilvang, Ester, bogh., Engstedet 7, 1. Lejl. 16, V.

Pless, Egon, Søllerødgade 37, 3. th., Kbh. N.

Rasmussen, Johs. Dindler, Åhusene 2, H-by, V.

Rendbæk, Emmy og Viggo, Søborg Hovedgade 46, 3. th., Søborg

Schiødt, Jesper Halmøe, Langkær Vænge 34, V.

Slot, Poul A., Langkær Vænge 46, V.

Slott, Vibeke og Steen, Langkær Vænge 55, V.

Stiiskjær, Lotte og Jan, Sækkedamsvej 89, V.

Sørensen, Bent Ersted, Weirsøevej 12, H-by, V.

Zimmermann, Inge og Hans, Tornekrogen 47, V.

Østergaard, Peter, tømrerm., Inavej 6, V.